

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ імені АНДРІЯ МАЛИШКА**

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*Всеукраїнська науково-практична конференція
до Дня української писемності й мови*

27 жовтня 2023 року

Київ – 2023

УДК 80.06

У 34

*Схвалено рішенням Вченої ради УДУ імені М.П. Драгоманова
(протокол № 4 від 30 листопада 2023 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі:

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред. С.В. Шевчук, відп. за випуск Ю.Б. Виноградова, О.В. Дияк. Київ: Вид-во Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2023. 113 с.

У збірнику вміщено доповіді мовознавців, молодих учених і студентів, які брали участь у конференції. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики в Україні, аспекти професійної комунікації в сучасній освіті, проблеми лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Для аспірантів, студентів-філологів, учителів української мови загальноосвітніх шкіл та гімназій.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік НАН ВО України, кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор;**

Виноградова Юлія Борисівна, старший викладач кафедри культури української мови – **відповідальний секретар;**

Глушик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **модератор;**

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук.

© Автори статей, 2023

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2023

Бартош Ірина,

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ*

НОВІТНІ СЛЕНГІЗМИ-НЕОЛОГІЗМИ – МОВНЕ ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ВІЙНИ

Мова – система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства, розвивається і має соціальне призначення; правила мови нормалізують використання знаків та їх функціонування як засобів людського спілкування. Мова – найважливіший засіб спілкування і сприйняття. Мова – це живий організм, причому не фізичний, а психічний. І як будь-який організм, вона змінюється під впливом суспільства, поповнюється новими словами та виразами.

Повномасштабна війна росії проти України -це демонстрація всьому світові гідности та мужности нашого народу.

Водночас ми не тільки вплинули на перебіг сучасної світової історії, а й збагатили духовну скарбницю нашого народу – українську мову – лексикою, яка виходить за межі військових стандартів.

Неологізм – це новостворене слово, словосполучення чи фразеологізм, що з'явилося у мові внаслідок потреби номінації явищ, понять, предметів. Слова-новотвори урізноманітнюють нашу лексику – роблять її емоційнішою, ціліснішою, виразнішою. Максим Рильський вважав, що «новотвори родяться щодня». Бурхливий розвиток технологій у ХХ і ХХІ століттях відкрив людству перспективу творчости, словниковий запас якої за останні роки зазнав значних змін.

Неологізм перестають вважатися новотвором, коли вони набувають значення загальноживаности і їх фіксують словники української мови.

Неологізми воєнного часу характеризуються абсолютною новизною, як за формою, так і за змістом. Вони називають нові реалії та поняття, людей та їхні чесноти. При цьому кожне слово відображає щось знайоме кожному українцю. Крім того, вони підкреслюють особливості автора – образне мислення, здатність до переосмислення дійсності, почуття гумору, - які постійно творять нові метафори та образні вирази, звужуючи й розширюючи значення раніше вжитих слів.

Тож пропоную ознайомитися з невеликим словничком неологізмів воєнного часу.

СЛОВА-НЕОЛОГІЗМИ

Аналоговнет — щось, вигадане в росії.

Байрактарити, енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити — нищити ворога, ходити на полювання, партизанити.

Бандеромобіль — бойовий автомобіль ЗСУ.

Дебахнуло (дебахнулько) — людина, яка через свій інтерес чи стурбованість може спричинити багато шкоди.

Задвохсотити — знищити ворога.

Затридні — нереалістичні плани.

Затрьохсотити — поранити, нейтралізувати ворога.

Іхтамнетити — знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути.

Кадирити — видавати бажане за дійсне.

Кіборги — воїни ЗСУ.

Кімити — зберігати оптимізм.

Мамкувати — не виконувати простих дій для збереження життя.

Наволонтерити — знайти щось потрібне, навіть з-під землі.

Рашизм — злочинна шовіністична ідеологія «русского міра».

Рашисти (русня, рюзкі, свинособаки, чмоні) — російські військові, прихильники путіна.

Термоточка — пожежа в росії.

Українити — дати жорстку відповідь на невиправдані дії.

Хлопок — вибух у росії, білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти.

Чорнобаїти — наступати на одні й ті ж самі граблі.

Шойгувати — вдавати, що все добре, коли це не так.

СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ.

Дзеркальна тиша — бойові дії.

Доброго ранку/вечора, ми з України — нагадування про себе та свою проукраїнську позицію.

Завести трактор — застосувати найбільш неочікуваний аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби.

За поребриком — у росії.

Йти за російським кораблем — зазнати поразки.

Негативне зростання, від'ємне виринання — падіння чи потоплення чого-небудь російського.

Негативно народився — помер (про російського солдата).

Тракторні війська — неочікувана дієва допомога.

Шо по русні? — запитання, на яке очікується знівельована відповідь.

СЛОВА, ЩО ОТРИМАЛИ НОВІ ЗНАЧЕННЯ.

Бавовна — вибух у росії.

Град — російська реактивна система залпового вогню.

Дискотека — бойові дії.

Мордор — росія.

Орк — російські військові, нелюдська істота.

Піксель — українська військова форма, забарвлення в стилі ЗСУ.

Приліт — влучання ворожої ракети чи снаряда у що-небудь.

Тривога — сигнал про необхідність прямувати до укриття.

Чисте небо — відбій повітряної тривоги.

Богашко Ірина,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується розширенням та поглибленням взаємозв'язків та взаємозалежностей у міжособистісному спілкуванні та спільній діяльності. Ускладнюються людські зв'язки, відносини, взаємодії (соціальні, економічні, політичні), підвищуються вимоги до рівня організаційної культури та ділового спілкування, особливо у публічному управлінні. Зростає потреба в опануванні мистецтвом здійснення комунікації, комунікативними вміннями та навичками, риторичними засобами та прийомами, що забезпечують успіх у спілкуванні та професійній діяльності.

Причому ця потреба викликана не лише необхідністю підвищити майстерність професійного спілкування, а й внутрішньою мотивацією до самовдосконалення, саморозвитку: бажання бути значущим, усвідомлювати і відчувати себе переможцем, прагнення успіху та публічного визнання.

Професіоналізм управлінця залежить не тільки від його здатності до управлінської діяльності, а й від його здатності до вибудовування гармонійних відносин у трудовому колективі та в соціумі. Комунікація це досить складне та багатогранне явище, необхідна умова життєдіяльності людини та основа існування суспільства.

Слово «комунікація» походить від латинського слова «communicatio», що означає «робити спільним або передавати». Комунікація – це процес, за допомогою якого одна особа (або група) ділиться та повідомляє інформацію іншій особі або групі, щоб люди чітко розуміли один одного. Комунікацію

можна розглядати як повідомлення іншій стороні. Комунікація – це також будьякий процес, у якому люди обмінюються інформацією, ідеями та почуттями [2, с. 135].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що суть спілкування у публічному управлінні полягає в тому, що воно допомагає нам зрозуміти самих себе, підтримувати зв'язок з іншими людьми, зрозуміти і передбачати їх реакцію на ситуації, а також як засіб, за допомогою якого встановлюються, розширюються та підтримуються відносини. Важливо також зазначити, що спілкування – це не просто передача інформації. Це надання та отримання зрозумілого повідомлення. Постійна передача інформації, ідей, поглядів і почуттів між окремими людьми та групами людей є важливим інструментом спілкування.

Культура ділового спілкування – знання, вміння, навички в галузі організації взаємодії людей у діловій сфері, що дозволяють встановлювати психологічний контакт із діловими партнерами, домагатися точного сприйняття та розуміння у процесі спілкування, прогнозувати поведінку ділових партнерів, спрямовувати поведінку ділових партнерів до бажаного результату.

Людина з високим рівнем культури ділового спілкування має володіти:

- емпатією – вмінням бачити світ очима інших;
- доброзичливістю – повагою, симпатією, вмінням зрозуміти людей;
- автентичністю – здатністю бути самим собою з іншими людьми;
- конкретністю – вмінням говорити про свої конкретні переживання, готовністю відповідати однозначно на питання;
- ініціативністю – здатністю встановлювати контакти, готовністю братися за якісь справи в ситуації, яка потребує активного втручання, а не просто чекати, коли інші почнуть щось робити.

Не менш важливою складовою є культура мови. Від рівня мовної культури, що охоплює змістовну, виразну та спонукальну сторони, залежить ступінь сприйняття мови слухачами.

У діловому спілкуванні офіційність досягається за допомогою використання різних граматичних та лексичних засобів. Той, хто говорить (пише) повинен

піклуватися про те, щоб знаки його промови (звучання слова чи знаки письма) були зручними для сприйняття: досить виразно чутні, видимі. Важливо стежити за дикцією.

Будь-яка спільна справа передбачає спілкування та взаємодію учасників як необхідний засіб забезпечення його ефективності. Особливості ділового спілкування полягають у тому, що партнер у діловому спілкуванні завжди постає як особистість, значуща для суб'єкта, і основним завданням ділового спілкування є продуктивне співробітництво.

Організаційна культура є відмітною ознакою кожної організації та вирішальним фактором успішності всього колективу, оскільки цінності можуть безпосередньо чи опосередковано відобразитися в таких важливих елементах діяльності публічних службовців, як ефективність, компетентність, конкурентоздатність, інноваційність, професійність, професіоналізм, якість обслуговування громадян-споживачів адміністративних послуг, робота в команді, турбота про співробітників тощо [1, с. 114].

Комунікаційний процес на рівні публічних адміністрацій можна вважати вирішальним чинником модернізації та ефективного виконання соціально-економічної функції цієї системи, відповідальної за реалізацію державної політики. Ключовими факторами є: громадяни; державні установи; права, свободи та можливості, які вони мають. Простір публічної комунікації регулюється насамперед політико-правовим середовищем.

Найчастіше суб'єкти, відповідальні за комунікацію, відповідно державний службовець (як передавач) і громадянин (як одержувач повідомлення), мають чіткі цілі: передавач прагне інформувати, переконувати, направляти, захоплювати інтерес і бути ефективним, а одержувач повинен прагнути бути уважним, розуміти, запам'ятовувати та засвоювати інформацію. Однак, на відміну від інформування, передача інформації у випадку ефективної комунікації має бути двонаправленою, мати взаємний вплив. У демократії, де джерелом влади та легітимності є громадянин, комунікація є фундаментальним процесом, який забезпечує контакт державних інституцій із громадянами.

Культура ділового спілкування є необхідною умовою, що організує та координує діяльність учасників ділового процесу. Опанування її дозволяє послабити багато організаційних, методичних проблем, створює сприятливі умови для кожного члена колективу організації, сприяє підвищенню іміджу організації та позитивної репутації.

Отже, ефективність ділового спілкування в публічному управлінні залежить від багатьох факторів, зокрема:

- етики (комунікативні бар'єри, що виникають внаслідок зіткнення культур; традиції ділового спілкування, які відрізняються);
- культурології та етнопсихології (комунікативні бар'єри, що виникають при невдалому поєднанні деяких етнічних характеристик);
- конфліктології (різні можливості емпатії; відмінності у цінностях різних культур, певних стратегій виходу з конфліктної ситуації та ін.).

Виходячи з вищевикладеного, необхідно розвивати такі вміння учасника ділового спілкування у публічному управлінні:

- формулювати цілі та завдання спілкування;
- організовувати спілкування, вести переговори, керувати нарадою;
- володіти стратегіями, тактиками, навичками та прийомами спілкування;
- доводити та обґрунтовувати, аргументувати та переконувати.

Все вище перелічене має становити комунікативну компетенцію учасника ділової комунікації в публічному управлінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сорокіна Н. В. Організаційна культура публічної служби та особливості її змін. *Державне управління та самоврядування*. Вип. 4 (43). 2019. С. 114–121.
2. Mitu N. E. *Revista de Stiinte Politice. Revue des Sciences Politiques*. No. 69. 2021. P. 134–145. URL : https://www.researchgate.net/publication/350996415_Importance_of_Communication_in_Public_Administration

Болбут Діана,

Національний авіаційний університет,

м. Київ

ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ

Політичні масмедійні тексти відграють важливу роль у наданні оперативної та достовірної інформації, а також у формуванні громадської думки. Зокрема, в контексті російсько-української війни мова стає важливим інструментом впливу. Цей інструмент включає в себе використання різних стилістичних фігур, наприклад, метафор, які не лише сприяють розумінню складних подій, але й формують емоційне й інтелектуальне сприйняття громадськістю об'єктивної інформації.

В умовах сучасної інформаційної епохи, де медійні повідомлення мають величезний вплив на громадську думку, вивчення політичних метафор стає ключовим для розуміння того, як стилістичні прийоми увиразнюють подання інформації та полегшують її сприйняття. З огляду на це можемо вважати тему нашої наукової роботи актуальною.

Мета дослідження – виявити політичні метафори в масмедійних текстах і розглянути їхній вплив на формування громадської думки. Це дослідження має значення не лише для розуміння конфлікту в Україні, а й для загального розуміння мови та комунікації в політичному контексті.

Для подальшого аналізу, варто спочатку навести дефініцію терміну «метафора». Загальновідомо, що метафора – це стилістична фігура, яку часто використовують у мові або літературі. Її суть полягає в перенесенні ознак з одного предмету на інший задля надання йому нового сенсу. Будь-яка метафора виконує певні функції. Наприклад:

- інформаційна(полягає в поширенні інформації та її урізноманітненні);

- образна (полягає в наданні певному об'єкту інших рис для підсилення емоційного зв'язку з аудиторією);

- концептуальна функція метафори (полягає у тому, що вона допомагає змінювати або розширювати спосіб, яким ми сприймаємо та розуміємо поняття та ідеї).

Теорія політичної метафори виникла на перетині двох визначальних напрямів сучасного мовознавства – метафорології та політичної лінгвістики. Зближення цих двох напрямів зумовлено як бурхливим розвитком досліджень, присвячених політичній комунікації, так і переосмисленням поняття метафори, новим розумінням її ролі в організації ментальних процесів і мовної картини соціальних відносин [1, с. 206].

В. Зайцева та М. Ковальчук у своєму дослідженні поділили політичні метафори на такі семантичні групи: політика – природа, політика – спорт, політика – війна, політика – засіб пересування, політика – споруда, політика – гра [1, с. 208-217].

Проаналізуємо кожен тип та наведемо приклади:

- Політика – війна: «НАЗК прибрала три компанії зі списків **спонсорів війни**» [6]. Як відомо, спонсор – це особа, що забезпечує підтримку компаній або груп людей з певною вигодою для себе. У цьому випадку спонсори – це компанії, які підтримують РФ і, відповідно, війну в Україні.

- Політика – природа: «На Близькому Сході РФ охрестили "**згасаючою державою**": The Telegraph пояснив чому» [5]. Звісно, слово згасати ми асоціюємо з вогнем, який згас. У цьому реченні метафора «згасаюча держава» викликає одразу асоціації, ніби сили РФ поступово зменшуються. «**Вітер змін**: що означають для України вибори у Польщі». Слово «вітер» вживається не в прямому значення, а як обставини, що швидко змінюються [2].

- Політика – засіб пересування: «Хай **Київ йде** з нами на переговори, АТАСМС нічого не змінять: що наговорив путін про Україну на форумі в Китаї» [12]. «Україна "**прискорила чергу**" на вступ до Євросоюзу – Боррель» [11].

- Політика – споруда: «Сенатор розповів про роботу із *Білим домом* над фінансуванням допомоги Україні» [9]. Білим домом переважно називають відомі споруди у світі. У США це резиденція Президента.

- Політика – спорт: «*Жовта картка*» від Франції: Париж застеріг Лукашенко від військового союзу з росією». У спорті жовта картка видається як попередження за грубу гру або агресивну поведінку. Таким чином, Франції попереджає білорусь [3].

- Політика – гра: «"Це – не *чарівна паличка*"»: Експерт розповів, як F-16 вплинуть на ситуацію на фронті» [13]. Усім відомо, що чарівна паличка завжди допомагає своєму господарю у скрутні часи, але у цій ситуації розуміємо, що навіть F-16 не створять дива для росії.

Проаналізувавши ці семантичні групи, ми вважаємо доречним додати ще декілька груп:

- Політика – наука: «Нові переговори щодо "*Формули миру*" Зеленського відбудуться в Європі – джерела» [7]. Як ми знаємо, формули є в хімії, фізиці, математиці, але тут це слово набуває іншого значення: переговори щодо винайдення та розробки шляхів до закінчення війни.

- Політика – медицина: «Знову вляпався в скандал: Орбан під час зустрічі з Путіним назвав війну в Україні *воєнною операцією*». Здебільшого слово «операція» нам знайомо з медичного контексту, але тут вживається в контексті воєнного вторгнення [4].

- Політика – література: «"Новий *розділ війни* розпочатий": в ОП заявили, що в Росії не залишилося безпечних місць» [8]. Розділ – це поділ документа, книги тощо. У цьому реченні воно вживається в контексті «новий етап війни».

- Політика – мовознавство: «"Треба *виставити Росію за двері*" – Кулеба про головну умову порятунку ОБСЄ» [10]. Виставити за двері – це архаїчний фразеологізм, який означає не підтримувати зв'язки з кимось. У цьому випадку, це означає відсторонити росію від цивілізованого світу.

Отже, політичні метафори є популярним явищем у мас-медійних текстах. На прикладі різних семіотичних груп, ми побачили, що метафори надають

емоційності, експресивності, виразності, образності, зображальності, стилістичності, що активно допомагає політикам впливати на громадську думку та формувати світогляд суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцева В.В. Політична метафора в мас-медійному дискурсі (на матеріалі українськомовного газетного тексту) / В. В. Зайцева, М. С. Ковальчук //Journal "Ukrainiansense". – 2018. – № 1. – С. 202 – 219.
2. Вітер змін: що означають для України вибори у Польщі. URL:<https://lenta.ua/viter-zmin-shcho-oznachayut-dlya-ukrayini-vibori-u-polshchi-146888/>
3. «Жовта картка» від Франції: Париж застеріг Лукашенку від військового союзу з Росією. URL:<https://fakty.ua/408878-zheltaya-kartochka-ot-francii-parizh-predostereg-lukashenko-ot-voennogo-soyuza-s-rossiej>
4. Знову вляпався в скандал: Орбан під час зустрічі з Путіним назвав війну в Україні воєнною операцією. URL:<https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183470,30313943,1047-1085-1086-1074-1091-1074-1083-1103-1087-1072-1074-1089-1103.html>
5. На Близькому Сході РФ охрестили "згасаючою державою": TheTelegraph пояснив чому. URL:<https://tsn.ua/svit/na-blizkomu-shodi-rf-ohrestili-zgasayuchoyu-derzhavoyu-the-telegraph-poyasniv-chomu-2432737.html>
6. НАЗК прибрала три компанії зі списків спонсорів війни. URL:<https://espreso.tv/nazk-pribrala-tri-kompanii-zi-spiskiv-sponsoriv-viyni-652d0c64189ce>
7. Нові переговори щодо "Формули миру" Зеленського відбудуться в Європі – джерела. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/18/7424621/>
8. "Новий розділ війни розпочатий": в ОП заявили, що в Росії не залишилося безпечних місць. URL:<https://focus.ua/uk/voennye-novosti/599824-noviy-rozdil-viyni-rozpochatiy-v-op-zayavili-shcho-v-rosiji-ne-zalishilosya-bezpechnih-misc>
9. Сенатор розповів про роботу із Білим домом над фінансуванням допомоги Україні. URL:<https://www.holosameryky.com/a/senat-ssha-dopomoha-ukraiini/7311880.html>
10. "Треба виставити Росію за двері" – Кулеба про головну умову порятунку ОБСЄ. URL: <https://kontrakty.ua/article/227287>
11. Україна "прискорила чергу" на вступ до Євросоюзу – Боррель. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/ukraina-priskorila-chergu-na-vstup-do-evrosoyuzu-borrel#gsc.tab=0>

12. Хай Київ йде з нами на переговори, АТАСМС нічого не змінять: що наговорив путін про Україну на форумі в Китаї. URL: <https://informato.r.ua/uk/hay-kijiv-yde-z-nami-na-peregovori-atacms-nichogo-ne-zminyay-shcho-nagovoriv-putin-pro-ukrajinu-na-forumi-v-kitaji>

13. «Це – не чарівна паличка»: Експерт розповів, як F-16 вплинуть на ситуацію на фронті. URL: <https://uworld.news/news/tse-ne-charivna-palychka-ekspert-1004712.html>

Ващенко Дмитро,

Національний авіаційний університет,

м. Київ

ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Майстерність журналіста полягає у тісній взаємодії з суспільством, і тут його вплив може поширюватися на значну за обсягом аудиторію. Ось чому обізнаність про культуру мови у журналістиці має таке важливе значення. Журналіст не тільки поширює суспільно-значущі відомості з навколишнього світу, але також і просуває мову, якою працює. Для початку зрозуміймо, яка наукова царина вивчає культуру мови, розвиває її. Вважаємо доцільним звернутися до підручника професорки Марії Яцимірської, де авторка дала розгорнуту відповідь на це питання: «Науку про культуру мови в її усному та писемному оформленні, норми вимови та наголосу, слововживання й побудови висловів, грамотне використання лексико-фразеологічних багатств називають ортологією (грец. orthos – правильний і logos – вчення)...» [7, с. 14]. Отже, культурою мови опікується передусім така наука, як ортологія, що має цілу базу норм та правил, які відповідальний журналіст має вивчати впродовж своєї професійної діяльності, оскільки його помилки в них спричинятимуть руйнівний вплив на мовну картину не тільки його аудиторії, а й значної частини суспільства. Аби збагачувати мовну культуру аудиторії, поширюючи у

журналістських роботах нормативну, літературну мову, журналісту потрібно неухильно дотримуватися певних вимог. За словами дослідниці, основою культури мови у медіа передусім є дотримання наступних норм: імперативних (це ті норми, які є обов'язковими), та диспозитивних (норми, що можуть мати альтернативи) [7, с. 15]. Відтак мова журналіста була нормативною, бо ортологія опирається передусім на норми.

Пропонуємо перейти до перших прикладів, які попри свою зорієнтованість на Волинському регіоні, будуть актуальними і для інших областей України. У статті Іванни Мисливи-Бунько «Культура мови сучасних волинських масмедіа», авторка, досліджуючи волинські медіа, розглянула це питання так: *«Активно в текстах преси та телемовленні функціонує дієслово складати (з рос. составляют): бюджет складає, видатки складають, заборгованість складає, тривалість перемовин складає, кількість жінок у складі Верховної Ради складає, ціна на цукор складає, вірус складає загрозу, озеро складає окрасу міста, урожай зерна складає, дефіцит валюти складає, потреби складають, потужності складають та ін.»* [3, с. 1]. Проте, як зазначає науковиця, такі вживання є неправильними, а іноді й зайвими.

Вважаємо доцільним, з огляду на висновок цієї наукової розвідки, виокремити таку думку: саме зацікавленість у вивченні мови, її поліпшенні і буде передусім тим двигуном, що врятує медіа від такої кількості помилок, що є зараз. І хоча масштабні помилки в культурі мовлення можна спостерігати в медіа всієї України через її постколоніальну дійсність, однак серед журналістів є помітним і рух до мовної незалежності, віддалення від російської мови. Як зазначає Алла Федорівна Нечипоренко у своїй статті: *«Виявлено варіативність мовних норм різного характеру: граматичні варіанти, до яких входять словотвірні та морфологічні модифікації»* [4, с. 2]. Лексичними нововведеннями можна вважати що такі слова, як *автівка, небосяг, рельсохід, летун, кримець*, що і такі, як *«корок»*, яким деякі медіа помилково, переносячи з російської мови зміст, позначають затор. За словами науковиці, певні з цих словотворів знаходять свій відгук у суспільстві, яке їх долучає до свого вжитку

[4, с. 2]. Певне ж залучення жаргонних і розмовних слів у мову медіа можна пояснити бажанням журналістів освіжити мову своїх робіт, зробити цікавішим їх виклад. Така легкість, гнучкість, неформальність усного мовлення і т. ін. є виправданою, проте в поміркованих кількостях, бо за інакших умов такий підхід викликатиме суспільне несприйняття. Також, як зазначає науковиця, неосмислене використання цих слів свідчить як про низький рівень культури мовлення журналіста, так і про небезпечний рух до нищення чітких стилістичних меж. Так, журналістське мовлення є спрямованим на мовний світ аудиторії, проте введення в медіа значної кількості подібних лексем псує, як вказує А.Ф. Нечипоренко, естетику тексту [4, с. 2].

Далі у розвідці знаходимо, що вплив на культуру мови може відбуватися і з боку політиків. У наш час, як зазначено в розвідці, наше суспільство є вельми політизованим, однак самі політики можуть почасти робити потужні помилки як вимовляючи ненаголошені голосні «о» в словах за російським зразком, як «а», так і калькучуючи слова за тим же «суржиковим» зразком. Окремо можна звернути увагу і на неправильні наголоси, або ще більш критичніше: пароніми, які можуть навіть плутати людей [4, с. 2]. Водночас, як зазначається в підручнику дослідника Олександра Даниловича Пономарева: «Про українську мову кажуть, що вона евфонічна, тобто милозвучна, приємна на слух. Але милозвучність нашої мови створюється багатьма компонентами, вона потребує належної фонетичної організації» [5, с. 10]. Також це можуть бути неправильні граматичні побудови, словотвірні, числівникові, а також і помилки у їх відмінюванні [4, с. 3]. На нашу думку, це вельми небезпечні тенденції, з якими варто боротися журналістам, додаючи, у своїх матеріалах їхні правильні варіанти. У підсумку ми звертаємо увагу на думку авторки щодо того, що в наш час у медіа є рух до поновлення старих, почасти словникових, слів у мові, а також поновленні певних питомих частинок та просуванню нових словотворів. З огляду ж на вплив культури мови медіа стосовно суспільства, можна дійти ще до одного важливого висновку: варто уважно слідкувати за тим, що подаватиметься у журналістських роботах назагал [4, с. 3].

Як зазначає дослідниця Зикун Н. І., загальновідомим є те, що в текстах у медіа немає мовної інформації особистого авторства, бо кожне письмо створюється та опрацьовується цілою групою людей: журналісти, редактори та й інші, хто є відповідальними за його завершеність. Проте можна спостерігати збільшення мовних помилок у тих матеріалах, що вже є оприлюдненими. Такий рух авторка вбачає й у вже згаданих розмовних засобах, жаргонних лексемах, яким тут надається критична оцінка. Це відбувається через бажання освіжити зміст газет, відійти від формальності, і такий підхід є природним, зрозумілим на тлі демократизації мови. Проте варто знати межі, оскільки надмірне їх вживання викликатиме суперечності з літературною мовою, нормами ортології, а також може понижити якість мовного викладу, що не так приємно впливатиме на смак аудиторії [1, с. 2].

У розвідці науковиці Лисинюк Марини Василівни ми також віднайшли підтримку думки, що культура мови, тобто і її літературність, нормованість, сильно впливають на аудиторію медіа. Дослідниця зазначає, що йдеться саме про культурні цінності та поведінкові тактики не тільки сьогодишнього суспільства, а й подальших поколінь. Оскільки ж ЗМІ в наш час вважається *«вільним»* чи навіть *«мимовільним»* поширювачем розмовної мови, то це може становити ризик для тенденції розвитку мови у майбутньому [2, с. 3]. Хороша якість мови, як зазначає пані Яцимірська, є лише у тих журналістів, хто має велике підґрунтя для цього. А це має підґрунтя наступні складники: *«свідоме ставлення до мовленнєвої практики та мовної поведінки»*, правильний же вибір слова для передачі якнайбільшої змістовності, якнайбільших почуттів, влучне їх застосування на письмі виокремлює *«журналіста-інтелектуала»* з-поміж інших, де б той не був [7, с. 11]. Наведімо приклад з дещо інакшою тематично розвідки Томіленко Людмили Миколаївни, в якій зазначено, що небезпека в поганому знанні української мови може впливати на мовця так, що він буде вважати слова, співзвучні з російськими, такими, що є *«суржиком»*, хоча, за твердженнями авторки, це є вельми неправильно. Далі ми знаходимо такі приклади цього неправильного бачення: *"слово цвіте не українське, бо в*

українській мові є слово квітне; не голубий, а блакитний; не ждати, а чекати..." – людина або звузить свій словниковий запас, або і взагалі буде опиратися на російську мову [6, с. 12].

У підсумку, культура мови – це ціла наукова царина, яка має свої особливості. Її місце в медіа є вельми важливим через вплив журналістів на мову не тільки своєї аудиторії, а й суспільства. Основним способом, який дозволяє підвищувати медійникам рівень культури мови – це постійний розвиток, поліпшення своїх власних знань у цій царині, якщо журналіст хоче мати багату мову викладу, оскільки той же суржик, як свідчать приклади, сприяє порушенню її усталених, важливих до дотримання, норм та правил.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зикун Н. І. Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіатекстів / Н. І. Зикун // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2012. – Вип. 31. – С. 63-66. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20
2. Лисинюк М. В. Мова ЗМІ як показник мовної культури сучасного суспільства Культура і Сучасність : альманах. 2020. № 2. С. 33-38.
3. Мислива-Бунько І.Я. Культура мови сучасних волинських мас-медіа /І.Я.Мислива-Бунько //Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи: Науково-практичний журнал /відп. Ред. С.І.Кравченко; упоряд. М.А.Рожило. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2015. – № 7 – 8 (6). — С. 107 — 111. Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/10251>
4. Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. Science and Education a New Dimension. Philology. 2017. Vol. 32. P. 67–69.
5. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. Посібник 2-ге вид., стереотип.— К.: Либідь, 2001. — 240 с.
6. Томіленко Л.М. Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій / Л.М. Томіленко // Мовознавство. – 2014. - № 4. – С. 69-81.
7. Яцимірська М. Г. Я 93 Культура мови журналіста: навч. Посібник. – 2-ге вид., Перероб. І доп. – Львів: ПАІС, 2017. – 168 с.

Виноградова Юлія,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

УКРАЇНСЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ

Мова – це перший і останній бастион захисту держави

Ян Бодуен де Куртене

Мовне питання в Україні завжди було складним. Проблема української історії, мови та ідентичності сьогодні є надзвичайно актуальною. Мови не воюють одна з одною, а люди – так. Для мовознавців усі мови рівні, а для людей, які є носіями певної мови, – ні.

Війна – зіткнення між носіями різних мов. Мова – незамінний інструмент пропаганди. Її використовують для дискредитації ворога та поширення ідей національного спротиву. Мова – знаряддя боротьби, ознака ідентичності ворогуючих сторін.

Де перетинаються мова і війна? Як найкраще захистити мову, коли вона найбільш вразлива. Домінування однієї мови над іншою під час війни реалізують через нав'язування мови переможця переможеному та дискримінацію або знищення мови сторони, яка програла. У багатьох конфліктах мова може бути прямою підставою виникнення протистояння, але справжньою причиною зазвичай є геополітика. Мова може бути потужною зброєю, а війна починатися задовго до першого пострілу. Через мову можливо надати докази про природу виникнення війни.

Будь-яке мовне середовище характеризується територією, групою людей, які знають мови (мову) на різних рівнях, комплексом конвенційних або

кодифікованих відносин, які визначають статус деяких мов у порівнянні з іншими в різних сферах суспільного та політичного життя. Мовно однорідна країна є прикладом здорового традиційного мовного середовища. Територія, на якій співіснують дві і більше мови (писемна – обслуговує офіційну та адміністративну сфери й усна – щоденне спілкування), є прикладом мовного середовища з невизначеною, нестабільною мовною позицією. Зазвичай держава на теренах такого середовища може регулювати мовну політику залежно від домінуючої політичної ситуації.

«У кризових ситуаціях, одним з проявів яких є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій-чужий». Саме інтегративно-означувальна функція української мови вийшла на передній план у 2022 р.» [1].

Оскільки мова є не лише засобом спілкування, але й виражає культуру, зв'язок між мовною політикою породжує проблеми в багатьох країнах, найбільше тоді, коли соціально не рівні мовні спільноти живуть пліч-о-пліч. Виникають доволі складні мовні ситуації, особливо в порубіжних районах. Політика реагує на ці процеси. Заходи щодо зміцнення мовного домінування, захисні дії спрямовані на користь домінантної мови охоплюють процеси територіального розподілу/цілісності зумовлені стратегіями мовної політики.

Мова є незамінним інструментом у пропаганді, який не можна недооцінювати: вибір певних слів і виразів може мати великий вплив на сприйняття інформації громадськістю. Використовувати мову під час війни для дискредитації ворога та поширення власних ідей – норма.

Пропаганда – форма комунікації, у якій зацікавлена сторона намагається завоювати прихильників своїх ідей шляхом впливу на громадську думку.

Чим більше наша мова перебуває під загрозою, тим рішучіше ми прагнемо її захищати та популяризувати. Мова є частиною культурної ДНК українців. У період розпалу боротьби українського народу за свободу і незалежність, щоб мати можливість вільно говорити та жити, мова стає політичною зброєю. «Мова творить націю і державу. Тому потрібно навчитися обстоювати рідну

мову. Українці мають перестати бути безхребетними і м'якотілими. “Нація повинна боронити свою мову більше, ніж територію”, – казала Леся Українка. Адже територію можна відвоювати, а коли вмирає мова, то вмирає і нація» [2].

Російське вторгнення в Україну об'єднало український народ, зміцнивши національну ідентичність і мову, як ніколи раніше. Інтерес до української мови та культури зріс і за кордоном. У всьому світі кількість людей, які намагаються вивчити українську мову швидко зростає. Це пов'язано не лише з цікавістю, але й з практичним застосуванням. У Польщі, наприклад, набагато більше людей почали вивчати українську через потребу у спілкуванні з великою кількістю біженців з України, які тимчасово проживають там.

Мова є ідентифікатором для військових. «Під час повномасштабної війни, яку розпочала росія проти України, українська мова – не тільки ознака національної ідентичності та громадянської позиції, а й інструмент боротьби з ворогом. Боронити свою країну від агресора можна не лише зброєю, а й словом» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. URL: <https://niss.gov.ua>
2. Українська мова – одухотворення нашого життєдайного середовища. URL: <http://www.golos.com.ua>
3. Українська мова – зброя народу: чому мовне питання під час війни надважливе. URL: <https://explainer.ua>

Гаврилюк Оксана,

Кошелєва Олександра,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

КОМУНІКАТИВНІ ДЕВІАЦІЇ В МОВЛЕННІ УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ «ЄДИНІ»

Уміння використовувати власну мовну компетенцію в усіх життєвих ситуаціях і за різних умов, аналізувати комунікативні ситуації, оцінювати комунікативні процеси і явища, виявляти й усувати помилки в комунікації є однією з головних потреб людини як соціальної істоти на всіх етапах її існування.

Новий етап російсько-української війни став кульмінаційним для всіх громадян України. Із початком повномасштабного вторгнення в населення України посилюється запит на вивчення української мови чи допомогу перейти в щоденному спілкуванні з російської на українську. Цю потребу задовільнив волонтерський проєкт «Єдині», головною метою якого є створення середовища фахової філологічної підтримки в переході з російської на українську мову. Багато людей, які все життя спілкувалися російською, відчувають певні перешкоди, коли починають розмовляти українською. Неправильна вимова звуків, обмежений словниковий запас, калькування слів спричиняють мовні невдачі. Такі чинники можуть демотивувати людей в переході на українську або суттєво знизити ефективність комунікації. Саме тому учасники проєкту «Єдині» отримують підтримку від широкого кола спільноти – фахівців із філології, психології, культурології. Головна мета – навчити людей не боятися помилок і сприймати комунікативні девіації як певний етап, якого неможливо уникнути за умови швидкого переходу на українську мову.

Українська мова починає активно відроджуватися в комунікації. Після повномасштабного вторгнення ворога на територію України спілкування українською стає більш свідомими, бо громадяни розуміють значущість мови, якою вони розмовляють. Населення починає говорити українською не лише вибірково, а цілеспрямовано в побуті, з друзями, на роботі, з незнайомими людьми тощо. Помилки учасників розмовних клубів проєкту «Єдині» стають цінними матеріалом для актуальних досліджень й аналізу.

Мета дослідження – визначити й дослідити найпоширеніші комунікативні девіації, пов'язані з мовним кодом, у мовленні учасників проєкту «Єдині»: фонетичні відхилення в мовленні, вади слововживання, граматичні помилки.

У сучасній лінгвістичній науці використовують такі терміни для позначення труднощів, що виникають у процесі комунікації: комунікативна невдача, комунікативна помилка, комунікативний нонсенс, мовленнєва невдача, комунікативна девіація.

За визначенням О. Яшенкової, комунікативна невдача – це негативний результат комунікації (спілкування), недосягнення адресантом комунікативної мети та прагматичних спрямувань, а також відсутність взаєморозуміння та згоди між комунікантами [5, с. 179].

Український науковець Ф. Бацевич називає девіаціями в спілкуванні різноманітні типи комунікативних невдач, помилок, обмовок, описок, провалів тощо, пов'язані з мовною та комунікативної компетенцією учасників спілкування. Він визначає комунікативну девіацію (лат. *de* – від і *via* – дорога) як збій у спілкуванні, причиною якого є недостатня комунікативна компетенція адресанта, передусім недотримання правил, максим, постулатів, конвенцій комунікативного кодексу; пов'язана зі специфікою комунікативної семантики та прагматичними чинникам [1, с. 323].

Також Ф. Бацевич і сучасна українська дослідниця Л. Славова з-поміж комунікативних невдач виокремлюють невдачі мовного характеру. Їх причиною є недостатня мовна компетенція учасників, тобто різноманітні помилки, неточності, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної

семантики, проте у більшості випадків виникнення девіацій є неусвідомленим [2, с. 3].

Успішна комунікація значною мірою залежить від мовних чинників, зокрема засобів мовного коду, якими оперує мовець, а мовні девіації є складовою комунікативних девіацій. Найбільш частотною групою помилок є комунікативні невдачі, пов'язані з мовним кодом, які зазвичай виникають через недостатній рівень володіння мовою. У дослідженні з'ясовано найуживаніші помилки, пов'язані з мовною компетенцією учасників проєкту «Єдині».

В умовах війни серед українського населення набуло поширення явище шиболету – характерної мовної особливості, за якою можна впізнати групу людей (зокрема, етнічну), своєрідного «мовного пароля», який несвідомо видає людину, для якої її мова – не рідна. Українці почали масово ідентифікувати ворогів за допомогою фонетичних особливостей української мови, які не притаманні російській. Багато людей, зокрема й учасники проєкту «Єдині», почали перевіряти на собі вимову слова «паляниця». Однією з причин фонетичної девіації в учасників зі словами, подібними до «паляниця», «нісенітниця», є непривична робота артикуляційного апарату, тобто різний ступінь підняття спинки язика та тверда вимова звуків за аналогією до російської мови, що не притаманно українській фонетиці. Українська фонетика є самотньою, тому не корелюється з фонетичними правилами російської мови.

Окрім відомих шиболетів, учасники, які в усіх сферах життя послуговувалися російською мовою, демонструють низку фонетичних відхилень від норми, зокрема вимову звука [г], фарингального дзвінкого твердого приголосного, як [г], задньоязикового зімкнено-проривного дзвінкого твердого приголосного. Наприклад, [г о р о х], [г о д и н а], [г е н'і] замість [г о р о х], [г о д и н а], [г е н'і].

Відомо, що фонема /в/ після голосного всередині слова перед приголосним та в абсолютному кінці слова реалізується як звук []: [л е], [л' в' і], [к и жі], [л'•у б о]. Учасники проєкту ж зазвичай демонструють у мовленні оглушення кінцевого звука, що є помилкою: [л е ф], [л' в' і ф], [к и жі і ф], [л'•уб

о ф']]. Оглушення кінцевих дзвінких приголосних відбувається подібно до фонетичних правил російської мови: замість [д у б], [х л' і б], [ш л' у б] українці помилково вимовляють [д у п], [х л' і п], [ш л' у п]. Учасники розмовних клубів несвідомо накладають фонетичні ознаки російської мови на українську, через це в мовленні зникають характерні риси української самобутньої звукової системи.

Комунікативні девіції учасників розмовних клубів можуть виникати через неправильне розуміння і незнання лексичних одиниць. Часто комуніканти говорять одне, але мають на увазі зовсім інше. Причиною цього є порушення лексико-семантичних норм, які зазвичай виникають несвідомо. Цю проблему демонструє діалог під час мовної гри «Хто я?», мета якої – ставити конкретні запитання, за допомогою яких гравець має відгадати предмет і назвати його правильно українською мовою. Учасниця мала картку з малюнком кавуна:

— Я рослина?

— Так.

— Я круглої форми?

— Так.

— Я агрус?

— Ні.

— Я рослина з зеленими смужками?

— Так.

— Так це ж агрус (дивиться на картинку).

— Ні, це кавун.

— Я не знала, що «арбуз» українською «кавун». Я казала агрус і мала на увазі кавун.

Лексико-семантичні девіції можуть виникати через абсолютне незнання лексичних одиниць:

— Мене запросили на вареники з макітри.

— Їх подали в макітрі?

— Макітра – це ж якийсь наповнювач для вареників?

— Ні, це різновид посудини.

Виникла помилка на основі конфлікту між когнітивним і мовним мисленням – в учасниці не було розуміння лексичного значення слова «макітра», тому вона намагалася надати його слову інтуїтивно.

Найчастіше учасники розмовних клубів стикаються з вадами граматичного зв'язку слів. Їх мовлення насичене активними дієприкметниками теперішнього часу, не властивими українській мові, неправильно узгодженими іменниками, хибним використанням прийменникових конструкцій тощо. Усе це зумовлено недостатньою граматичною компетенцією. Традиційно граматичну правильність визначають як одну з комунікативних ознак мовлення водночас із такими, як точність, чистота, багатство, логічність, виразність, змістовність, образність тощо [4].

Приклади граматичних помилок у мовленні учасників:

- девіантне утворення ступенів порівняння прикметників («я купила **самі смачніші** цукерки», «**найбільш цікавіша** гра була зі словами»);

- неправильне використання прийменників («коли я говорю **по українськи**», «**на російській** мові звучить інакше», «**по професії** я інженер»);

- вживання невластивих українській мові активних дієприкметників теперішнього часу («**їдучі** до Харкова», «я читала дітям казку про **сплячу красуню**»);

- ненормативне вживання конструкцій із зворотними дієсловами («я **вибачаюся**»).

Ідеї про схожість російської та української мов, насажені впродовж тривалого часу, нині стають проблемою, бо учасники розмовних клубів усвідомлюють українську крізь призму російської. Вони застосовують особливості фонетичної, лексичної, граматичної систем, які не притаманні нашій мові, що спричиняє утворення мовних девіацій. Відхилення від норм зумовлює виникнення суржику та мовних покручів.

Щоб говорити природною українською мовою, потрібно подолати психологічну залежність від сусідніх мов (переважно російської). Про це

влучно зазначає дослідник П. Куляс і стверджує, що ця залежність може бути як пряма, «бо в російській мові», так і обернена, «щоб не було як у російській мові». Правильним має бути інший підхід: «бо це є в самій українській мові, відповідає саме її духу» [3]. Рух «Єдині» має на меті не лише допомогти громадянам перейти на українську в усіх сферах життя, а й сприяти тому, щоб учасники поступово змогли мислити українською. Завдання модераторів розмовних клубів полягає в тому, щоб занурити учасників в мовне середовище, дати їм можливість помилятися й удосконалювати свою мову, адже лише так спосіб можна досягти результату.

Отже, успішність та результат комунікації залежить від багатьох умов, зокрема пов'язаних із мовною компетенцією учасників, що визначається специфікою лексичної та граматичної семантики, а володіння мовною компетенцією – запорука успішної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Ковальська Н. А., Джунусалієва Г. Д. Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: збірник наукових праць. Серія 4 : Сучасні тенденції розвитку мов / за ред. В. І. Гончарова. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 6. С. 68-71.
3. Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1957. 236 с.
4. Куляс П.П. Типологія помилок у корекційних таблицях : навч. посібник. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 168 с.
5. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації. Київ : ВЦ «Академія», 2017. 304 с.

Глущик Сергій,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

ІМЕНУВАННЯ ОСІБ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТОЛІТТЯ

У XVIII столітті староукраїнська антропонімійна система не мала сталої і документально зафіксованої структури [4, с. 101]. Головною рисою системи іменувань Генерального опису (Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769рр.) була її неунормованість, тобто недотримання мовцями офіційно визначених правил під час її використання.

Неунормованість антропонімійної системи виявлялася в таких рисах:

1. Різна кількість одиниць у складі іменування особи.

2. Наявність загальних назв у складі іменування особи.

3. Номінація однієї і тієї ж особи різними способами.

4. Фонетична варіативність іменувань.

5. Відсутність єдиної моделі творення кожного типу іменування: розгалужена система словотворчих засобів з синонімічним значенням та функціями.

6. Використання демінутивних та аугментативних іменувань.

Наведений комплекс виявів неунормованості іменувань Генерального опису обумовлює актуальність питання про критерії диференціації антропонімів:

- функціональні (як здійснити типологію антропонімів);

- якісні (як розмежувати варіанти й самостійні іменування);

- кількісні (як встановити кількість елементів іменування і як їх кваліфікувати).

Розподіл іменувань за функціональними ознаками у сучасній та історичній антропонімійних системах дещо відрізняється, внаслідок цього одне й те ж саме з словотвірної та семантичної точок зору іменування може визначатися по-різному.

Так, з елементів сучасної тричленної офіційно закріпленої формули найбільш однозначно з іменуваннями XVIII століття співвідноситься лише ім'я.

Сучасному імені по батькові приблизно відповідає аналогічне іменування XVIII століття – патронім – з тією різницею, що для його творення могли використовуватися, по-перше, різні словотвірні засоби, по-друге, імена інших родичів – чоловіка (андронім), матері (матронім), дитини тощо.

Найбільш неоднозначним є кваліфікація історичного іменування, аналогічного сучасному прізвищу. В умовах нинішньої кодифікованої антропонімної системи прізвище має певні функціональні ознаки, в першу чергу – незмінність для принаймні декількох поколінь.

Іменування попередніх історичних періодів, подібні до прізвищ за морфологічними та функціональними ознаками, дослідники визначають по-різному.

Так, Р.І. Осташ вживає на їх позначення термін “прізвищева назва”, підкреслюючи функціональну відмінність цього іменування від прізвища [3; с. 506].

Вважається, що в Україні прізвище набуло ознак обов'язкової спадкової родинної назви на межі XVIII – XIX століть [5, с. 494-495].

М.Л. Худаш, детально проаналізувавши історію української ономастики, прийшов до висновку про несистемне і подекуди механічне оперування терміном “прізвище”, яке застосовують на всі історичні періоди, починаючи з давньоруського [4, с. 63].

Дослідник наводить думки багатьох ономастів та зазначені ними терміни формування прізвища: так, Л.Л. Гумецька та І. Сухомлин відносять становлення українських прізвищ на XIV – XV століття (І. Сухомлин

остаточним часом їх закріплення вважає XVII ст.), В. Франчук – на початок XVII ст., О.Неділько – на XVII – XVIII ст., Ю. Редько – на кінець XVIII – початок XIX ст. (з певними застереженнями) [4, с. 72-76].

Аналіз іменувань Генерального опису Лівобережної України 1765-1769 рр. свідчить про неостаточне закріплення прізвища:

- близько 30 іменувань утворено від імені найближчого родича і внаслідок цього мають однопоколінний характер:

Евту(х) Майоръ – Анна Илл(в)а Майориха матъ ево родна(я) вдо(в)а му(ж)ича(я) (книга IV, 12);

Іванъ Мироненко – Іванового брата родного (ж)ена вдова Натали(я) Мироненкова (книга IV, 134);

вдо(в)а Стефанида Самойлиха – синъ Іванъ Самойленко (книга IV, 64);

Іванъ Ха(р)ченко – ма(т) его родна(я) Анна Ха(р)чиха (книга IV, 96);

- стосовно одних і тих самих осіб вживаються різні за морфемним складом однокореневі іменування:

козакъ Ма(кс)имъ Кондратовъ – оной Кондратенко с предковъ козакъ Кіевскій (книга III, 39);

Петра Солохи атамана броварского (книга II, 24) – Петр(у) Солошинскому атаману броварскому (II, 26) – Солошенко (книга II, 28);

- для іменування деяких осіб існували альтернативні одиниці:

Семень Яхно онъ(ж)е и Са(в)(у)щенко (книга IV, 208).

Таким чином, на час укладання Генерального опису формування системи прізвищ не було повністю завершено.

У системі іменувань XVIII століття є декілька розрядів, які не співвідносяться однозначно з сучасними іменами, прізвищами або іменами по батькові.

До них відносяться:

- імена, які містяться на другій позиції у складі іменування;

- відапелятивні іменування – прізвиська;

- іменування, які виділяються за морфологічною ознакою – належністю до прикметників.

Оскільки їхній функціональний статус також не мав офіційного визначення, при дослідженні іменувань Генерального опису було покладено в основу аналізу інші критерії – словотвірний і семантичний, поєднання яких стосовно кожного типу іменувань визначає його функції.

Подібну тричленну типологію (імена, прізвиська, патроніми) застосовано П.П. Чучкою в колективній монографії “Історія української мови. Лексика і фразеологія” [5, с. 593-615].

Поняття інваріанта актуальне для власних імен унаслідок того, що, оскільки Генеральний опис був офіційним документом, усі варіанти імен автоматично набували однакового статусу – офіційного іменування людини – і, незважаючи на зменшувально-пестливі або аугментативні (за сучасними вимірами) відтінки, не супроводжувалися вказівками на наявність іншого, більш “офіційного” імені особи.

Тому розмежування інваріанта та його графічних, фонетичних, словотвірних варіантів є передумовою, по-перше, визначення кількості імен у Генеральному описі, по-друге, характеристики основних напрямів розвитку антропонімної системи періоду, що досліджується.

Незважаючи на високий рівень варіативності в Генеральному описі, на час його складання існувала система унормування імен, яка спиралася на місяцеслови з наведеними в них іменами святих. Ці імена вважалися канонічними, тобто, по-перше, офіційними, по-друге, повними.

З місяцесловів XVIII століття, які дійшли до нашого часу і зберігаються у відділі стародруків та рідкісних книг Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, декілька було використано для порівняльного аналізу імен Генерального опису. У бібліографічних картках про ці рукописи наведено такі відомості (подаються зі збереженням орфографії):

1. Євангеліє тетрь, 1735 г., полууст., въ листь (30 $\frac{3}{4}$ *18 $\frac{1}{2}$), на 266 л., (по 24-26 стрк., перепл. ісь тисненнями), оть свящ. І.Вержбицкаго, «Изв.» 1882, 11.

2. Євангеліє тетръ, 1757 г., полууст., въ листъ (31 ¼*19), на 231 нен. л., (по 23 стрк., перепл., филигрань наминаеть №3572 у Н.П.Лихачева (Палеогр. значеніе), отъ свящ. І.Кандаловскаго, «Изв. Тр.» 1881, 11, 113.

3. М(нс^α)цословъ всего лѣта. [з пропарями та кондеками] Без конца. Півустав XVIII ст. 70 на нум. арк. 1-35, 37. В два стовбци. Відоправи – рештка тканин. Додано уривки друк. видань а) община Почаїв. 1757 б) Анфологіонъ. Львів. 1694 (Сецинський № 27).

Найменше суперечливих думок викликає кількісний критерій диференціації іменувань. За кількістю власних назв іменування поділяються на одно-, дво-, три- та чотиричленні (М.Л.Худаш, П.П.Чучка, Р.Й.Керста, Р.І.Осташ). Наступним етапом аналізу кожного з кількісних розрядів іменувань є функціонально-семантична характеристика його елементів.

Особливу позицію стосовно кількісної характеристики онімів та відповідної термінології займає С.М. Медвідь-Пахомова. Досліджуючи антропонімні формули, авторка не поширює застосування терміна “формула” на однолексемні антропоніми [1, с. 52].

Вагоме значення для кількісної ідентифікації іменувань має наявність апелятивів у їхньому складі. За ознакою їхньої наявності більшість дослідників кваліфікують такі іменування як мішані, або описові. Однак більш послідовною нам здається позиція С.М. Медвідь-Пахомової, яка відносить їх до аналітичних різновидів відповідних (дво-, трилексемних) іменувань [1, с. 58].

Подальша після кількісної класифікація будується на неоднозначних критеріях. Так, наприклад, Р.Й. Керста поділяє одночленні іменування на: 1) християнські; 2) давньослов'янські; 3) апелятивні; 4) патронімічні; 5) відтопонімічні [2, с. 12]. У наведеній класифікації одиниці поділяються за ознаками походження (пункти 1, 2, 3, 5) та функції (пункт 4).

Найпослідовніше розмежовує одиниці антропонімних формул С.М. Медвідь-Пахомова. Серед елементів формул вона вказує на найбільш загальні, що можуть існувати в окремі історичні періоди: особове ім'я,

прізвисько, патронім, ім'я по батькові, відтопонімічне означення, допрізвищеве родинне означення, прізвище, пропатронім [1, с. 242].

Матеріали Генерального опису засвідчують, що система іменувань у II половині XVIII століття була досить розвинутою, включала імена, патроніми (андроніми, матроніми), прізвиська; два останніх розряди мали морфологічний статус прикметникових та іменникових утворень. Іменування особи могло бути одно-, дво-, три- або чотиричленним, що визначалося контекстом (коротші іменування вживалися частіше після повних багаточленних) або віком особи (іменування дітей були, як правило, одночленними, крім того, вони наводилися після іменувань батьків). Чинник соціального стану не мав вирішального впливу на склад іменування.

Однак формування антропонімійної системи на час укладання Опису не було повністю завершено, що виявилось в таких її особливостях:

- вживаються однопоколінні однокореневі іменування сина по матері, дружини по чоловікові, матері по синові тощо;
- зафіксовано іменування за місцем походження, родом заняття, що відповідають додатковим відомостям про особу;
- номінативні одиниці на позначення однієї і тієї ж особи часто є фонетичними або словотвірними варіантами.

Аналіз розподілу типів іменувань за кількісними показниками свідчить про те, що в II половині XVIII століття двочленні іменування були домінуючими, тричленні перебували на етапі становлення. Одночленні іменування втрачають свою самостійність як ономастичні одиниці і функціонують у складі аналітичних патронімних конструкцій (імена) або супроводжують повні іменування (прізвиська, патроніми, прикметники).

ЛІТЕРАТУРА

1. Медвідь-Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. Ужгород, 1999. С. 58. 246 с.
2. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст.: Чоловічі іменування. К.: Наук. думка, 1984. С. 12. 152 с.

3. Осташ Р.І. Ідентифікація осіб в Реєстрі //Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О.В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін.; Редкол.: Ф.П. Шевченко (відп. ред.) та ін. К.: Наук. думка, 1995 506 с. 592 с.

4. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. – К.: Наук. думка, 1977. С. 76. 300 с.

5. Чучка П.П. Історія власних назв //Історія української мови. Лексика і фразеологія /В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Карпова та ін.; Редкол.: В.М. Русанівський /відп. ред./ та ін. К.: Наук. думка, 1983. С. 494-495.

Двірна Катерина,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНІ МОТИВИ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО

У статті розкриваються основні віхи життя та творчості Івана Багряного, його безперервна боротьба з радянським тоталітаризмом за свободу людини та Слова, за державну незалежність України.

Ключові слова: мова, боротьба, Іван Багряний, українець, опозиційність, тоталітарна система, еміграція, ОУН, УПА, незалежність України.

Постановка проблеми. Серед українців, які переймалися долею України в 20–60-і роки ХХ століття та пройшли тяжкі випробування тоталітарної системи, є видатна особистість – Іван Багряний (1906–1963), справжнє прізвище якого Лозов'ягін. Великий патріот, талановитий публіцист та громадсько – політичний діяч, художник та пісняр. У ті буремні часи він постійно ходив по краю прірви, пережив тюремні тортури, відстоюючи своє Слово та свої політичні переконання. Він – смілива людина, правдолюб, що постійно виборював право вільно думати та вільно жити. Не дарма серед його

чисельних псевдонімів були значущі слова – Полярний та Багрянний. Свою першу збірку новел "Чорні силуети" (1925) він видав під псевдонімом Полярний, де протиставив людські цінності радянському тоталітарному режиму, а вже в наступному 1926 році бере псевдонім Багрянний. Для нього – це колір революційних змін та перетворень, нових перспектив, які були закладені у творчості його улюбленого письменника Миколи Хвильового [1].

Умовно його життя ніби розділено на окремі етапи, в яких – формування особистості, самоутвердження та патріотизм, популяризація українського слова, критика сталінського тоталітарного режиму та російського шовінізму, боротьба за національну гідність, волю свого народу та незалежність України. І все це – через біль у серці, звинувачення у націоналізмі та троцькізмі, нерозумінні протипротива представників національно – визвольних сил як на Великій землі, так і в екзилі, а також сімейні трагічні сюжети... Його життя та творчість – це класичний приклад того, як влада вбивала природне обдарування українця, апробуючи найвищі «досягнення» на той час радянської карально-репресивної системи. Потім це все бумерангом поверталось проти цієї системи на сторінках творів, поем, політичної публіцистики та віршів Івана Багряного, які ще до кінця не вивчені.

Виклад основного матеріалу. Життя та творчість І.Багряного ніби магнітом притягує мовознавців, політиків, критиків та істориків. Сьогодні, в період російсько – української війни, коли Росія прагне поневолити український народ, його слово та політичні погляди набрали особливого звучання та гостроти. Для дослідників радянської доби на теренах СРСР він та його творче надбання було під заборонаю на відміну від зарубіжних авторів або ж висвітлювалось під впливом тогочасної ідеології. Важливим компонентом вивчення проблеми є праці самого автора – «Сад Гетсиманський» [2], «Тигролови» [3], «Огненне коло» [4], «Людина біжить над прірвою» [5], а також «Скелка» [6], «Аве Марія» [7], памфлет «Чому я не хочу повертатись до СРСР?»[8] та ін. Епістолярна спадщина митця представлена у виданні «Багрянний І. Листування. У двох томах», що вийшло друком у 2002 році [9, 10].

Його діяльність як публіциста скомпонована у виданні «Публіцистика: доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе» (2006 р.), куди увійшли публіцистичні твори еміграційного періоду (1946–1963 рр.), які були опубліковані в журналі «Наші позиції» та в газеті «Українські вісті» [11]. Цікавий архівний матеріал містять роботи Н. Миронець по слідчих справах І. Багряного, а також його архівно-слідча справа, датована 1932 роком, автобіографія, написана власноруч у Львові в 1944 році та збережена українським громадським діячем в еміграції Володимиром Міяковським [12]. Серед сучасних дослідників по заявленій проблемі слід виділити історикиню О. А. Подобєд, яка підготувала та захистила кандидатську дисертацію в 2011 році на тему «Громадсько-політична та культуротворча діяльність Івана Багряного» [13], а також дослідження Олександра Шугая «Іван Багряний: нове й маловідоме» (2013 р.) [14]. Близькою до нашої проблеми є інтернет-видання дослідниці А.С. Шаргородської, яке написано на основі аналізу політичної публіцистики митця, розкриває його національні погляди та ідеї [15].

Виклад основного матеріалу. Іван Багряний народився 2 жовтня 1906 р. в с. Куземин на Полтавщині (тепер Сумська область) у родині робітника-муляра Павла Лозов'яги. Пізніше це прізвище зрусифікували під час оформлення документів у ХІХ столітті на Лозов'ягін. У 1912–1916 рр. хлопець навчався в церковно-приходській школі в Охтирці, почав писати вірші українською мовою, де тамтешні учителі називали його «мазепинцем». Згодом продовжив навчання у вищій початковій школі та у Краснопільській художньо-керамічній школі. Був досить обдарованою дитиною. В сім'ї царило родинне національне виховання. Власна сповідь митця про ранній період душевних переживань та спротиву буде виписана письменником у памфлеті «Чому я не хочу повертатись до СРСР?» Він напише наступне. «Я був ще малим 10-річним хлопцем, як більшовики вдерлися в мою свідомість кривавим кошмаром, виступаючи як кати мого народу, це було 1920 року. Жив тоді в дідуся на селі, на пасіці. Дідусь мав 92 роки і був однорукий каліка. Аж ось одного дня, надвечір, прийшли якісь озброєні люди, що говорили на чужій мові, і на моїх

очах та очах інших онуків, під наш несамовитий вереск замордували його, а з ним одного сина (а мого дядька). Замучили вони мого діда за те, що він був заможний український селянин (мав 40 десятин землі) і був проти «комуни», а дядька за те, що за часів національної визвольної боротьби – в 1917–18 роках – вояком національної армії УНР. За те, що боровся за свободу і незалежність свого народу» [14]. 19-річним юнаком Іван вийшов з комсомолу і кожна наступна віха біографії дедалі більше віддаляла його від радянської системи. У 1923–1925рр., у добу непу, працював на Донбасі та долучився до «троцькістської» організації, яка стала відлунням «робочої опозиції» як осередку опозиційності офіційній тогочасній ідеології. Окремим періодом формування особистості та спротиву тоталітарній радянській системі для І. Багряного стали середина 20-х – 30-і роки ХХ ст. Протягом 1926–1930рр. Іван навчався в Київському художньому інституті, однак до захисту диплому його не допустили за його політичні погляди, які розцінювались владою як ворожі та національно небезпечні. Він входив до організації МАРС «Майстейня революційного слова», до якої належали неординарні на той час особистості Г.Косинка, Є.Плужник, В.Підмогильний, Б.Антоненко – Давидович, Т.Осьмачка та ін. Наприкінці 20-х років вона буде знищена, а в 30-х роках членів організації очікували переслідування та репресії. Значний вплив на нього мали проукраїнські погляди Миколи Хвильового та М.Куліша. Про цей період життя він напише пізніше у власній біографії, перебуваючи в тюрмі в 1932 році: «В 28 році я залишив Інститут і перебрався жити й працювати до Харкова, мавши вже такі (хоч не зовсім сталі) переконання:

1) Я мушу працювати для української культури насамперед і твори мусять бути національні не тільки формою, а й змістом. Я український письменник.

2) Національну політику розв'язано не досить вдало, вірніше в цій справі багато перекручень, як-то: кепсько поставлено справу з українізацією, а коли про це говорити, закинуть в націоналізм. Потім: російській культурі надається перевага й створено для неї кращі умови, за рахунок нашої російська культура домінує. Ми в неї в давній незалежності.

3) В своєму культурному розвитку нам треба організуватись в Європу, а не на Москву» [14].

Ці рядки є переконливим фактом політичної зрілості та далекоглядності молодого творця – І.Багряного, який бачить зверхність Москви над Україною, залежність української культури від російської тощо.

Ці його думки були втілені в романі «Скелька» (назва села на Полтавщині) в 1928 році (надрукований у 1930р.), який насичений духом протиборства з Росією. Він написаний у батьківській хаті за 22 дні. В основу твору покладено легенду про боротьбу козаків та селян цього населеного пункту в ХУІІІ столітті після поразки Івана Мазепи в 1709 році. Протестуючи проти московських ченців, доведене до відчаю селянство спалює тут чоловічий монастир. Автор на цьому прикладі доводить, що це є боротьба проти засилля російської церкви на українських землях, проти русифікації та національного поневолення України. Зауважимо, що ця тематика свідомо була піднята автором, адже в Україні проходила хвиля боротьби радянської влади проти церкви, активно йшов процес знищення української автокефальної церкви, автокефальних парафій в Києві, Полтаві, в інших містах та селах. Цей твір містить головну ідею – пробудити національну свідомість народу, відновити в пам'яті поколінь історичні віхи боротьби українців проти російського поневолення [6]. У 1929 році з під пера автора виходить поема «Аве Марія», де автор на весь світ заявить про себе: «Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі, я хочу бути тільки нею». В той час «великого перелому», а водночас початку сфабрикованих справ та репресій, ці слова звучали як пророчі. Вражає вільнодумне звернення автора в передмові до цієї поеми: «Вічним бунтарям і протестантам, всім, хто родився рабом і не хоче бути ним, всім скривдженим, зборканим і своїй бідній матері крик свого серця присвячує автор» [7, с. 1]. У ньому митець закладає бунтарський підтекст, виступає проти жорсткої радянської цензури, а водночас, видаючи твір власним коштом, спромігся розпродати більшість екземплярів «самвидаву», який офіційна влада так швидко заборонила та зняла з продажу.

30-і роки ХХ століття стали трагічними для Івана Багряного як і для тисяч українців, що потрапляли в лещата сталінської тоталітарної машини. У 1932 році Багряний був заарештований за участь у контрреволюційній ворожій організації та «шпигунстві» й ув'язнений в Харківській так званій «внутрішній тюрмі» ГПУ. Після довгих місяців перебування під арештом його було звинувачено в «контрреволюційній агітації», «антирадянській пропаганді і агітації» та позбавлено права проживання в Україні терміном на три роки. 27 жовтня він був звільнений з-під варти й відправлений до спецпоселень на Далекому Сході, де йому довелося пробути аж п'ять років (за спробу втечі було присуджено новий термін). Звільнившись у 1938 р., він не затримався на волі й був знову заарештований, довгий час просидів у Харківській тюрмі на Холодній горі (2 роки і 7 місяців), звідки вийшов лише восени 1940 року з відбитими легенями та нирками під нагляд. Він повертається до рідної Охтирки, де скоро застає його Друга світова війна. Тут Іван Багряний працював декоратором у місцевому театрі, писав п'єси, був редактором газети «Голос Охтирщини», подавав матеріали до «Нової України», яка видавалась у Харкові. У період окупації він побачив справжнє обличчя німецької окупаційної влади і вже в Охтирці налагоджує зв'язки з національним підпіллям ОУН. Симпатизував поглядам та боротьбі націоналістів, а «у бесідах розкривався як прихильник ідеї самостійності та незалежності України» [14, с. 440]. На 1943 рік ситуація на фронтах змінюється, а визволення території України супроводжується також чисткою «неблагонадійних елементів», що співпрацювали з окупаційною владою або ж націоналістичними осередками. У 1943 році він був призваний на фронт, та його ешелон потрапив під бомбардування, і вцілілого письменника, який повернувся до рідної Охтирки, радянські служби заарештували вчетверте. І на цей раз він утік, виїхавши до Західної України [16]. Саме цю ситуацію він опише у емоційному романі «Людина біжить над прірвою» [5]. Потім він їде на Галичину до Львова, де шукає та знаходить контакти з українським визвольним рухом. Стає в нагоді Українській повстанській армії – готує листівки антинацистського змісту, сатиричні матеріали, долучається

до створення нового центру національно – визвольного руху Української Головної Визвольної Ради [13,14]. У цей час, переховуючись від гестапо на квартирі знайомого на Львівщині, він реалізовує свій творчий задум – за два тижні пише роман «Тигролови» (спочатку мав назву «Звіролови»), версія якого була готова 16 грудня 1943 року. Його надрукували 1944 року у львівському журналі “Вечірня година”, а пізніше, пробираючись на захід, автор втратив рукопис – і, як кажуть дослідники, мусив уже на еміграції писати його наново, з нуля [16]. Цей роман – це спогади автора про два роки життя у Зеленому Клину на Далекому Сході після втечі із заслання. Доля головної постаті твору Григорія Многогрішного дуже подібна на пережиті страшні роки заслання автором, адже його було визнано ворогом народу за власну думку та власні переконання. Однак Многогрішний здолав всі перешкоди в боротьбі за волю та свободу. Йому краще жити у тайзі, але бути вільним. У поемі відчутні глибокі переконання автора про те, що ніяка влада чи тоталітарна система не зможе вбити національний дух українців, їх потяг до волі та незалежності. Поселенням українців на Далекому Сході Багрянний присвятив статтю «Україна на березі Тихого океану», де переконливо стверджував, що життя далекосхідних українців зовсім не висвітлено і «вони забуті своїми» [17]. Він переконує, що цей край подібний до Великої України, а основа краю – українське селянство.

А потім буде еміграція...творча робота «на чужому ґрунті». Полишав І.Багрянний Україну з групою членів УГВР, ОУН та УПА через Карпати. Спершу група опинилась у Словаччині, потім в Угорщині. На цей час погляди І.Багряного стосовно перспектив національно – визвольного руху та подальшої боротьби ніяк не зівпадали з поглядами націоналістів та розцінювались останніми як демократично – ліберальні. Дивували його також постійні протиріччя та суперечки між ОУН(б) та ОУН(м), а також між представниками інших націоналістичних осередків. Це стало причиною того, що на початку осені 1945 року Іван Багрянний разом із літературознавцем Юрієм Лавріненком розірвали відносини з націоналістами та таємно перебралися до Німеччини. Іван Багрянний постійно жив у Німеччині, де вів активну громадську і творчу

діяльність. У 1945 році в Новому Ульмі він разом зі своїми однодумцями Г.Костюком, С.Підгайним та Ю.Лавріненком заснували Українську революційно-демократичну партію (УРДП). Основу УРДП склали емігранти з України, виховані в основному на ідеях українського відродження 1920-х років. Генеральним Секретарем було обрано Б.Подолька (Григорія Костюка), а протягом 1948–1963 рр. незмінним керівником партії був Іван Багряний. Визначаючи основну мету – незалежність України, УРДП орієнтувалася на "визрівання" незалежності зсередини, через поступову політичну активізацію населення УРСР, що і відбулося в Україні протягом періоду перебудови аж до 1991 року. У Німеччині він також заснував газету «Українські вісті» та був її головним редактором з 1946 до 1963 року. Навколо видання сформувалися кілька видавництв («Україна», «Прометей»), які друкували заборонену у СРСР літературу та переклади закордонних творів українською мовою. Письменник був головою Виконавчого органу Української Національної Ради та заступником президента УНР, яку вважав єдиним консолідуючим органом в боротьбі проти московського імперіалізму [18, с. 49–50]. І.Багряний прагнув згуртувати українців, спрямувати їх боротьбу в єдине русло за самостійну, незалежну Україну. У своїх виступах він акцентує увагу на тому, що не остання роль в її розбудові належить українцям – емігрантам. «Своєю відданістю українському народові, своєю невтомною енергією і, як треба буде, своїм життям і кров'ю ми відкриємо нову сторінку української історії. Сторінку довершених змагань за свободу, добробут і національно – державну незалежність» [19, с. 87–103].

Зауважимо, що свою політичну діяльність в еміграції митець підтверджував переконливим Словом. У 1946 році він у таборі «ді-пі» для переміщених осіб пише найвідоміший його памфлет «Чому я не хочу вертатись до ССРСР?» [8]. Він розкрив очі урядам західних держав на проблему повернення репатріантів – емігрантів, які на території СРСР потрапляли в концтабори як неблагонадійні чи «ворожий елемент». Він переконує громадськість, що влада в СРСР проводить справжній геноцид проти власного

народу. Ще одна смілива стаття Багряного – «Відкритий лист до дирекції «Голосу Америки» (1950), де він засуджував вплив російських емігрантів на українські програми радіостанції і просування імперських наративів, російське імперське розуміння «українського питання», російський погляд на Україну, її історію та культуру [16]. У 1950 році митець видав у Франції знаменитий автобіографічний роман «Сад Гетсиманський» [2], де демонструє незламність людського духу в сталінських катівнях. Він викриває систему більшовицького терору, жорсткі методи роботи каральних органів, детально описує допити та тортури слідчими НКВС, страшні будні в таборах, які бачив та пережив сам автор. У 1953 році світ побачить нове видання – повість «Огненне коло» [4], де І.Багрянний один із перших заявив, що українські підрозділи воювали на боці нацистської Німеччини в період Другої світової війни. Він детально описав битву під Бродами в 1944 році на основі документальних свідчень та спогадів, розповідей очевидців. Цей твір неоднозначно був оцінений в націоналістичних колах, адже автор акцентував увагу не на продовженні визвольної боротьби, а на трагедії під Бродами, де українці вбивали українців. Іван Багрянний співпрацює з об'єднанням українських письменників «Слово», яке засноване в 1954 році в Нью-Йорку. Враховуючи традиції МУРу, «Слово» об'єднувало всіх письменників діаспори, які активно займалось видавничою діяльністю. Вийшли 13 збірок, до яких увійшли літературні твори, мемуари, документи, критика та ін. Біля витоків цього руху стояли також В. Барка, Б. Бойчук, С. Гординський, Г. Журба, Г. Костюк, Н. Ливицька-Холодна, Є. Маланюк, Т. Осьмачка, У. Самчук та ін. На чужині він видає збірку поезій «Золотий бумеранг», сатиричну поему «Антон Біда – герой труда», «Буйний вітер», готує видання «Людина біжить над прірвою», яка буде надрукована вже після смерті письменника. Автор у своїх творах розкриває тоталітарну систему в Радянському Союзі та долю окремої людини в цій системі.

Іван Багрянний – блискучий публіцист та ідеолог, талановитий промовець. Політична публіцистика І. Багряного нараховує понад 200 творів. У статтях і доповідях, памфлетах та есе він розкриває важливі питання суспільно –

політичного життя українців як на Великій Україні, так і за її межами. Особливу увагу приділяє питанням національно – визвольного руху в екзилі та об'єднанню всіх українських сил. У його доповідях та виступах підняті проблеми української молоді, а також загальної стратегії та тактики визвольної боротьби. Вражає виступ І.Багряного на з'їзді українських письменників у Нью-Йорку 27 грудня 1958 року, де він переконує, «що в Україні і на еміграції тепер триває єдиний літературний процес, що і тут, і там іде боротьба за душу людини і за ствердження нації... Реабілітація знищених українських письменників – це частина тієї боротьби...» [20]. Однак, вже у другій половині 60-х років ХХ ст. влада відновить сталінські методи знищення літераторів, митців, культурних діячів, як це було і в період «розстріляного відродження». Ворожими лишились літературні та публіцистичні напрацювання митця і в період політичної перебудови кінця 80-х років – періоду пробудження та руйнації радянської системи. Партійні документи цього часу засвідчують, що влада з передосторогою ставиться до еміграційних авторів та їх творчого доробку, вказуючи на те, що на цей час у спецфондах і надалі слід залишити роботи І.П. Багряного, О.П. Оглобліна, Шевельова Ю.В., К. Штепи, І.М. Калинця, В.Я. Мороза, І.О. Світличного, В.М. Чорновола, В.К. Чапленка [20]. Реабілітовано Івана Багряного було лише 30 червня 1992 р. У тому ж році він став лауреатом Державної премії України імені Тараса Шевченка за романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови», а в 1996 р., з нагоди 90-річчя з дня народження письменника, було засновано літературну премію імені Івана Багряного. У свій час перший Президент незалежної України Леонід Кравчук назвав Івана Багряного Великим українцем. Він цитував автора, замислюючись над його пророчими словами щодо побудови «своєї хати», а значить власної незалежної держави, яку «маємо облаштувати та навчитися правильно жити в ній».

Романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови» – це невмируща класика української художньої літератури й сьогодні. Обидва ці твори було перекладено багатьма іноземними мовами. Творчість митця пронизана національним духом

борців за державність періоду Великої революції 1917 – 1921рр, ідеями розвитку української культури та мистецтва періоду українізації в 20-і роки, досвідом самопожертви в боротьбі з ворогом діячів ОУН(б) та ОУН (м), УПА та УГВР. На моє глибоке переконання, Іван Багряний є також правдивим істориком України, адже в ті лихі роки розквіту радянської ідеології досліджувати феномен «Зеленого клину», аналізувати карально – репресивну систему імперії СРСР, Голодомору – геноциду 1932–1933 рр. проти українства чи розкривати справжню мотивацію боротьби дивізії СС «Галичина» було просто неможливо. А він мав сміливість писати на ці заборонені теми та доносити правду про Україну всьому світу. Зауважимо, що завдяки підтримці УРДП, яку він очолював, було організовано видання двотомного збірника особистих свідчень жертв Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. під назвою «Біла книга про чорні діла Кремля».

Багатогранна постать митця, людини – борця за волю та свободу. Його переконливе тверде слово манило до співпраці також музикантів та композиторів. Вірші Багряного «Вперед, сини народу», «Ми об'їхали землю навколо», «Вставай, народе», Марш «Україна», «Марш української молоді», «Ой над Дніпром, над Дніпром» та ін. були покладені на музику. Він був непересічним художником - портретистом. Ілюстрував свої твори (зокрема й «Тигролови»), «Старшого боярина» Тодося Осьмачки, проілюстрував «Колгосп тварин» Джорджа Орвелла та ін. Окрім того, відомі до нині написані ним портрети його земляків – жителів Охтирки, а також портрети С. Петлюри, М. Грушевського, Д. Гуменної, Григорія Китастого та ін.

Дивуєшся, скільки випробувань випало на долю цієї людини. Влада постійно його цькувала, психологічно вбивала як ідеологічного ворога. У період хрущовської відлиги навіть вдалася до методів «великого терору» 30-х років, коли діти відрікалися від рідних батьків - «ворогів народу». 12 червня 1956 році, вже після XX з'їзду КПРС, коли було розвінчано сталінський тоталітаризм, влада організувала виступ старшого сина Івана Багряного Бориса на радіо з промовою про ворожу діяльність його рідного батька, який веде

підривну діяльність проти СРСР. Звісно, особистою трагедією для І. Багряного було те, що на Великій землі він полишив дружину, сина та доньку, які в подальшому не мали ніяких контактів з ним. А друга дружина та двоє дітей, народжених вже в еміграції, теж претерпівали від страху за чоловіка та батька, так само як і він за них. Прірва у стосунках колись рідних людей, що проживали в Україні, вносила в його життя неспокій, тривогу та хвилюючі роздуми. Однак його переконання були тверді, любов до України та українців – щира, а віра в незалежність рідної країни – непохитна.

Він цінує та любить українську мову, яку скільки років паплюжили та нищили навіть за його життя, так само як і носіїв мови – представників української інтелігенції. На засланні в Хабаровську в 1937 році він напише слова туги за Батьківщиною, за рідною землею, за маминим теплим словом. Ці слова такі щирі, сердешні, ніби написані сьогодні.

Мово рідна! Колискова

Материнська ніжна мово!

Мово сили й простоти, –

Гей, яка ж прекрасна Ти!

Ти велична і проста.

Ти стара і вічно нова.

Ти могутня, рідна мово!

Мово – пісня колискова.

Мово – матері уста. (подано у скороченому варіанті – прим. автора)

Ці слова напише справжній українець, який любить свою Матір та Україну, любить найцінніший скарб свого народу – мову, що є водночас «величною та простою», «старою і вічно новою» ... Рідна українська мова та Слово стали для нього справжньою зброєю протягом всього життя... Скільки хватило йому сил... до останнього подиху... на чужині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іван Багряний біографія коротко. *Dovidka.biz.ua*. URL: <https://dovidka.biz.ua/ivan-bagryaniy-biografiya-korotko/> (дата звернення: 13.10.2023).

2. Багряний І. *Сад Гетсиманський*. Київ: Дніпро, 1992. 528 с.
3. Багряний І. *Тигролови*. Київ: Український письменник, 1999. 215 с.
4. Багряний І. *Огненне коло*. Київ: Варта, 1992. 124 с.
5. Багряний І. *Людина біжить над прірвою*. Київ: Український письменник, 1992. 320 с.
6. Багряний І. Скелька. *УкрЛіб: бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3068> (дата звернення: 13.10.2023).
7. Багряний І. Ave Maria. *УкрЛіб: бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=10875> (дата звернення: 13.10.2023).
8. Багряний І. Чому я не хочу повертатись до СРСР? *УкрЛіб: бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1210> (дата звернення: 13.10.2023).
9. Багряний І. *Листування: у 2-х т.* Київ: Смолоскип, 2002. Т.1. 706 с.
10. Багряний І. *Листування: у 2-х т.* Київ: Смолоскип, 2002. Т.2. 683 с.
11. Багряний І. П. *Публіцистика: доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе / упоряд. О. Коновал. – 2-ге вид.* Київ: Смолоскип, 2006. 854 с.
12. Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного. *Розбудова держави*. 1995. № 1. С. 51–60; Миронець Н. Документальна основа роману І. Багряного «Сад Гетсиманський». *Українське слово*. 1995. №4 (19 січня). С. 12.
13. Подобєд О. А. *Громадсько-політична та культуротворча діяльність Івана Багряного: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2011. 20 с.; Подобєд О. Політична публіцистика Івана Багряного. *Український історичний збірник*. 2013. Вип. 16. С. 203–212.
14. Шугай О. *Іван Багряний: нове й маловідоме: у 2 т.* Київ: Смолоскип, 2013. Т. 1. 960 с.
15. Шаргородська А. Ф. Традиції і новаторство І. Багряного в осмисленні національної ідеї (на матеріалі публіцистики). *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2222> (дата звернення: 13.10.2023).
16. Куцарев О. Іван Багряний. Біг над прірвою від Охтирки до Нового Ульма. *Історична правда*. 2018.14 грудня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/14/153412/> (дата звернення: 13.10.2023).
17. Багряний І. Україна на березі Тихого океану. *УкрЛіб: бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3069> (дата звернення: 13.10.2023).

18. Багрянний І. *Боротьба проти московського імперіялізму й Українська Національна Рада. Доповідь виголошена в Англії: запитання та відповіді*. Німеччина: Вид-во Українські вісті, 1954. С. 49–50.

19. Багрянний І. Доповідь на II з'їзді УРДП. *Багрянний І. Публіцистика: доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе*. Київ, 1996. С. 87–103.

20. Власенко С. Мені моя Вітчизна сниться щочоночі. *Голос України*. 2016. 4 жовтня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/276971> (дата звернення: 13.10.2023).

Дияк Олена,

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ

ДО ПИТАННЯ ОНОВЛЕННЯ ДСТУ ТА МІСЦЯ ЇХ У КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Важливим складником дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» є державні стандарти, які врегульовують складання документів, роботу з ними та їхній обіг як усередині організації / установи, так і поза нею.

«Державні стандарти України (ДСТУ) – стандарти, розроблені відповідно до чинного законодавства України, що встановлюють для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості, розроблені на основі консенсусу та затверджені уповноваженим органом» [5]. Їх розробляють на організаційно-методичні та загальнотехнічні об'єкти, зокрема щодо стандартизації, класифікації, уніфікації документів та термінології. ДСТУ містять обов'язкові та рекомендовані вимоги і мають бути зареєстровані в державному центральному органі виконавчої

влади з питань технічного регулювання. Усі ДСТУ складають і публікують українською мовою як державною.

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» передбачає з-поміж іншого роботу з документами: укладання текстів документів, особливості оформлення реквізитів, розташування їх у документах різних груп за призначенням, дотримання вимог під час виготовлення бланків чи документів за допомоги друкувальних засобів. Саме цей освітній компонент формує вміння й навички здобувачів вищої освіти правильно, збалансовано, системно складати документи, уникати помилок у писемному мовленні.

Документування управлінської діяльності – це і є створення документів на паперових чи магнітних носіях відповідно до встановлених правил, які засвідчені в ДСТУ, зокрема:

ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять.

ДСТУ 3966-2009 Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять.

ДСТУ 3582:2013 Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила.

ДСТУ 1.5:2015 Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів.

ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.

ДСТУ 3008:2015 Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання.

ДСТУ 4163:2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів.

Стандарт – то взірець, тому, складаючи ділові папери професійної чи наукової сфери, треба дотримуватися вимог, зафіксованих у нормативних

документах. Проте ДСТУ, на які покликаємося під час вивчення тем «Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації», «Документація з кадрово-контрактних питань», «Довідково-інформаційні документи», «Етикет ділового листування», а також «Наукова комунікація як складова фахової діяльності», зокрема «Українська термінологія у професійному спілкуванні» тощо, хибують неточностями, помилками, порушуючи, вочевидь незалежнені, чинні норми діловодства і сучасної української літературної мови.

Тож розберімося.

ДСТУ 4163:2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів.

Цей державний стандарт лежить в основі ділової комунікації, проте окремі реквізити потребують уточнення, узгодження чи виправлення.

Почнімо зі складу реквізитів, у якому є *адресат* (15), проте немає *адресанта*, тобто особи – автора документа, пор. зразок заяви (Додаток В.4) [2, с. 25]. Це нелогічно. Укладачі стандарту обов'язково мають пояснити відмінності в оформленні особистих відомостей в адресаті (Ім'я ПРІЗВИЩЕ – у давальному відмінку) і в адресанті (Прізвище Ім'я По батькові – у родовому відмінку).

Окрім того, зразки, зокрема заява про прийняття на роботу, подана в додатку В.4, не відповідають викладеному теоретичному матеріалові. Скажімо, у п. 5.15 на с. 6 у третьому прикладі написано, що ім'я в адресаті маємо писати з великої літери, а прізвище – великими, проте у зразку на с. 25 читаємо: «Юрковському В.Д.». Цей технічний недогляд (бо, зрозуміло, зразок не оновлювали відповідно до змін у версії 2020 р.) збиває з пантелику всіх, хто працює з цим ДСТУ.

Було б слушно, на нашу думку, прокоментувати правопис закінчення в назві посади адресата в давальному відмінку. Згідно з «Українським правописом» (2019) у давальному відмінку однини іменники другої відміни чоловічого роду мають закінчення -ові (у твердій групі), -еві (у мішаній групі та

в м'якій після приголосного), -єві (у м'якій групі після голосного та апострофа): *директорові, майстрові, побратимові, секретареві, товаришеві, добродієві, Петрові, Сергієві*. Ці ж іменники набувають і закінчення -у (у твердій і мішаній групах), -ю (у м'якій групі): *директору, майстру, Петру, Віталію*. Коли ж у тексті вжито поряд кілька іменників чоловічого роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень потрібно спочатку використовувати закінчення -ові, -єві (-єві), а тоді – -у (-ю): *добродієві бригадиру, панові полковнику, Василенкові Олегу Семеновичу, Василеві Івановичу Тименку* [4, с. 118-119].

Потребує пильної уваги і відмітка про наявність додатків (21). На с. 9 аналізованого ДСТУ запропоновано кілька варіантів оформлення додатків, і майже в кожному зазначено кількість аркушів і примірників [2, с. 9], яких зовсім немає у зразку заяви на с. 25 [2, с. 25]. Такі невідповідності між вимогами до оформлення і конкретними зразками автори стандарту мають усунути щонайшвидше.

У зразку заяви (Додаток В.4, с. 25) в адресанті є розбіжності в написанні назви міста: в одному разі (у домашній адресі) зазначено «Київ», а в іншому (відомості про те, ким виданий паспорт) – «в м. Києві».

У зразках листів (с. 23, 24) у поштових адресах читаємо також «м. Київ», а на бланках (Додатки Б.1, с. 19; Б.3, Б.4, с. 20; Б.6, с. 21), у зразку наказу (Додаток В.1, с. 22) як місце складання документа написано «Київ». Тут потрібно в розділі 5 «Вимоги до змісту та розташування реквізитів документів» чітко розмежувати правила оформлення поштової адреси і місця складання документа.

Відповідно до Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 05 березня 2009 р. № 270 (зі змінами в редакції від 10 жовтня 2023 р. № 1071), у пункті «Адресування поштових відправлень, поштових переказів» не наголошено на особливостях написання найменування населеного пункту, лише зазначена послідовність елементів поштової адреси [3]. А в реквізиті «місце складання документа» (13)

теж є суперечності: у прикладі 1 написано «м. Київ», а нижче: «У разі зазначення в цьому реквізиті столиці “Київ” скорочення “м.” не застосовують» [2, с. 6].

Отже, слід виправити плутанину, подавши зразки оформлення поштової адреси і місця складання документа, окремо прописавши вимоги до використання скорочення слова «місто» («м.») стосовно столиці України – Києва в обох реквізитах.

Окрім того, реквізит «місце складення документа» (13) потребує ще однієї правки – зняти приклад 2, тому що відповідно до Закону України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» від 28.07.2023 № 3285-IX (що набуде чинності з 26.01.2024) ліквідовано статус «селище міського типу» і запроваджено нове поняття «поселення».

Незрозуміло викладена інформація про «заголовок до тексту документа» (19). Документи різні за призначенням і в них неоднаково оформлюють цей реквізит, пор.: звіт, доповідна записка, протокол, лист, наказ, постанова, посадова інструкція, договір тощо.

Тож, аналізуючи інформацію, подану в ДСТУ 4163:2020, доходимо висновку, що цей нормативний документ потребує доопрацювання, істотного доповнення, оновлення.

На жаль, інші ДСТУ теж грішать неточностями, помилками чи застарілими відомостями, які потрібно категорично змінити, наприклад, ДСТУ 3008:2015 Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. З-поміж інших є в тексті документа нормативні покликання на статтю 21 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 03 липня 2012 року № 5029-VI (Колесніченко – Ківалова) [1, с. 8 (7.1.10)], що визнаний Конституційним Судом України 28 лютого 2028 року таким, що втратив чинність. Натомість слушно покликатися, зважаючи на нинішні події в Україні, на Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалений Верховною Радою України 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII (що набув чинності з 16 липня 2019 р.).

Отже, окремі з чинних ДСТУ потребують ретельної перевірки та виправлення, щоб не складалося враження про навмисне спотворення української нормативної документації, бо ж чи може бути взірцеве невзірцевим? Певно, ні.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 3008:2015 Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання.
2. ДСТУ 4163:2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів.
3. Постанова «Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку» від 5 березня 2009 р. № 270 – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-%D0%BF#Text>
4. Український правопис / Національна академія наук України. Київ: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019. С. 118.
5. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

Діденко Вероніка,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В «КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА»

Перший вітчизняний конституційний акт був ухвалений понад 300 років тому і увійшов в історію українського конституціоналізму як Конституція Пилипа Орлика 1710 р., яку слушно вважають однією з перших світових конституцій. Її творці заклали першооснови формування демократичної

правової держави, а деякі положення Конституції 1710 р. залишаються актуальними нині.

Перші дослідження, присвячені цій темі, з'явилися за часів української революції в 1917-1921рр. Серед них варто виокремити працю Миколи Василенка Прокоповича, присвячену аналізу основних положень Конституції 1710 р., її ролі в історії українського державотворення. За часів незалежності України почали з'являтися наукові розвідки, у яких висвітлюються маловідомі сторінки життя Пилипа Орлика, й аналізуються основні положення його Конституції. Це праці істориків-правників К.Манжул, О.Кресін, І.Бойко й інших.

5 квітня 1710 р. під Бендерами на загальній козацькій раді П.Орлика одноставно було обрано гетьманом України. Церемонія обрання гетьмана мала важливу особливість. Уперше він обирався на чужині і вперше в історії українського козацтва гетьман укладав зі своїми виборцями офіційну угоду, де були чітко прописані умови, за яких новий козацький очільник отримував гетьманську булаву. В українській історіографії цей правовий акт назвали «Бендерською конституцією», або Конституцією Пилипа Орлика 1710 р. Повна назва укладеної угоди в перекладі з латини звучить так: «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького» між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним Гетьманом Війська Запорозького та між старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, прийняті публічною ухвалою обох сторін і підтвержені на вільних виборах встановленою присягою названим ясновельможним гетьманом, року Божого 1710, квітня 5, при Бендерах.

Головним автором і редактором Конституції був сам П.Орлик, в остаточному ухваленні цього документа брали участь: небіж І.Мазепа А.Войнаровський, кошовий отаман Запорозької Січі К.Гордієнко, прилуцький полковник Д.Горленко, генеральний обозний І.Ломиковський також інші старшини та представники рядового козацтва. Над цим конституційним актом вони працювали із другої половини лютого до початку квітня 1710 р.

Конституція починається зі вступу-преамбули, де викладена коротка історія українського народу – «народу бойового, стародавнього, козацького», обґрунтовується становлення Української козацької держави, а також її відхід від Речі Посполитої. Але прийняття Б. Хмельницьким зверхності Москви призвело до спроб останньої знищити традиційні права та вольності козаків. Тому І. Мазепа спробував зарадити лихові, порвавши відносини з Москвою й уклавши союз зі шведами. Щоб завершити його справу, Військо Запорозьке обрало своїм гетьманом Пилипа Орлика. Наприкінці преамбули наголошується, що Конституції 1710 р. має дотримуватися як новообраний «вільним голосуванням» гетьман, так і його наступники на гетьманській посаді.

У 16 статтях Конституції визначено державний статус Гетьманщини, її внутрішній лад та відносини з іншими державами. «Пакти й Конституція» П. Орлика передбачали державний суверенітет України. Зазначалося, що Україна з обох частин Дніпра має бути звільнена від чужоземного панування і бути незалежною від Московщини та Польщі, перебувати під протекторатом Швеції та підтримуватиме відносини з Кримським ханством. Другий параграф затверджував незмінність кордонів Української держави, які встановлювалися відповідно до умов Зборівського договору 1649 р.

У «Конституції Пилипа Орлика», прийнятій в 1710 році, не міститься безпосередньої статті, яка визначала б державну мову. Однак ця конституція була документом, який встановлював політичні та правові основи гетьманської України під час Колишнього Запорозького війська, і вона містила положення щодо релігії та інших аспектів життя України того часу.

Історично українська мова була важливою частиною української культури і комунікації на території гетьманської України в той період. «Конституція Пилипа Орлика» визнавала і підтримувала українську мову як мову народу України, але не надавала їй безпосереднього статусу державної мови, як це може бути визначено в сучасних конституціях.

Більшість статей Конституції П.Орлика були спрямовані проти проявів абсолютизму в Гетьманщині та встановлення демократичної республіканської форми правління.

Отже, Конституція П.Орлика – вікопомний документ, по суті це фундамент нашого конституціоналізму, який свідчить про досить ранні демократичні засади суспільного устрою в Україні часів Гетьманщини. Укладання і прийняття цього документа на початку XVIII ст. засвідчили високий рівень політичної культури українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
2. Замлинський В. Пилип Орлик. Історія України в особах: IX–XVIII ст. / В. Замлинський (кер. авт. кол.) та ін. Київ : Україна, 1993. 396 с.
3. Кресіна І. О. Гетьман Пилип Орлик і його Конституція / І. О. Кресіна, О. В. Кресін. К.: Фотовідеосервіс, 1993. – 80 с.
4. Орлик Пилип. Орликова Конституція. Похід Орлика на Україну // Велика історія України: у 2-х т. К., 1993. Т. II. С. 118.
5. Сас. П. М. Гетьман П. Орлик та його Конституція України / П. М. Сас // Історія України XVI – XVIII ст.: навч. посібник. Львів, 2001. С. 216.

Колодій Марта,

Український державний університет

ім. Драгоманова,

м. Київ

ВІДОМІ ПЕРЕКЛАДАЧІ УКРАЇНИ: ТВОРЧИЙ ДОРБОК МИКОЛИ ЛУКАША

Переклад займає особливе місце в історії кожної країни. Він завжди був засобом спілкування, взаємопроникнення світових літератур, могутнім джерелом збагачення національної культури. Загальновизнаним є вплив перекладної літератури на світогляд людини.

Українська перекладацька традиція налічує сотні років. Тому ще з старокиївських часів перекладна література відігравала надзвичайно важливу роль у нашому культурному житті і як виховний засіб, і як засіб національного самовираження та збагачення рідної мови. Загальновідомо: читання в оригіналі або в українському перекладі сприяє збереженню та підтримці української мови, національної ідентичності. Це особливо важливо в умовах війни, коли загроза асиміляції або втрати культурної спадщини може бути підвищеною.

Переважає більшість українських письменників ставилася до перекладу аскетично. Захоплюючись ідеалом національної незалежності, вони нерідко обирали й обирають переклад як знаряддя боротьби — як оригінальну творчість — і водночас дієвий засіб для підвищення свідомості, вдосконалення власної майстерності. Після Другої світової війни завдяки видатній українській школі художнього перекладу, очолюваній М.Рильським, а пізніше Г.Кочурою, перекладна література всебічно й системно входить у національну культуру.

У культурно-мистецькій боротьбі за існування нації провідна роль належала Миколі Олексійовичу Лукашеві – неперевершеному майстру українського художнього перекладу. Непростим було життя його, а особливо

дитячі роки. 1937 року вступив до Київського університету на історичний факультет, де й почав займатися перекладацькою діяльністю. Потім почалася війна. Лукаш не підлягав призову через пошкоджену ногу і поганий зір, тому працював на оборонних спорудах. Після демобілізації в листопаді 1945 р. повернувся до Харкова і став викладачем педагогічного університету. Тоді він активно займався перекладацтвом, хоча в нього були труднощі з виданням книг [9].

Надалі переклад став єдиним і потужним покликанням Миколи Лукаша, центром влади, де були зосереджені всі величезні таланти та знання майстра. А результатом стали сотні й сотні перекладів, яскравих, довершених, неповторних, що дозволяють вважати Миколу Олексійовича одним із іпостасей борців за волю, за українську державність. Царина перекладацької діяльності М. Лукаша дуже широка. Це епос, лірика і драма. Він перекладав твори різних мистецьких напрямів і течій – символізму й імпресіонізму, експресіонізму, сюрреалізму й бароко. Перекладач опанував приблизно 20 мов, а саме: англійську, німецьку, французьку, іспанську, італійську, єврейську, угорську, чеську, польську, болгарську, сербську, словацьку, російську, японську, латинську тощо.

Наприклад, з іспанської Лукаш перекладав таких митців, як Мігель де Сервантес Сааведра і Педро Кальдерон де ля Барка, Фелікс Лопе де Вега Карпйо і Федеріко Гарсія Лорка, Ніколас Гільєн [10].

Так, Скуратівський у своїй праці «Йшла пісня сама за мною» зазначив: «за посередництва М. Лукаша до нас у гості, здається, завітали прапори світового красного письменства всіх естетичних кольорів, від найсивішої давнини до злободенної сучасності...» [7].

Перекладач дуже цілеспрямовано обирав тексти для перекладу: майстер зосередив свою увагу головним чином на найкращих творах митців різних епох і національностей. М.Лукаш – бездоганний стиліст, якому вдається відчутти й відтворити найтонші нюанси індивідуального авторського стилю,

щоразу переходячи на мовні елементи іншого поета, ніколи не допускав спрощення оригінального літературного твору.

Загалом творчий шлях М.Лукаш охоплює чотири з половиною десятиліття. За цей час він встиг перекласти такі шедеври, як вірші з роману «Дон Кіхот», що прикрасили український переклад В.Козаченка та Є.Кротевича [6], а перлиною його творчості став переклад «Фауста» Й.В. Гете [5]. Ще відомі переклади «Декамерон» Д.Бокаччо [2], «Пісня нелюбого» Г.Аполлінера [1], лірику Гарсія Лорки [4] та поезії Верлена [3]

Загалом, більшість авторів рецензій та критичних матеріалів дуже високо оцінювали переклади М.Лукаша, винятком є хіба що той самий «Дон Кіхот» – незакінчена лебедина пісня майстра. Ю.Андрухович називає цей переклад «надто радикальним, гарним експериментом», який, на його думку, повинен бути у скарбниці української культури, але ж повинен існувати і «звичайний» переклад [8].

Отже, Микола Лукаш був відомим українським перекладачем, який вніс важливий внесок у розвиток літературного спілкування між Україною та іншими країнами. Його пристрасна праця, мовний талант та відданість літературі залишилися пам'яттю наших часів, а переклади майстра стали цінним дорогоцінним джерелом для розуміння та вдосконалення літературної та мовної спадщини України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аполлінер Г. Пісня нелюбого : поезії / Гійом Аполлінер ; пер. з фр. М. Лукаша // Всесвіт. 1970. № 7. С. 121–123.
2. Боккаччо Д. Декамерон / Джованні Боккаччо ; пер. з іт. М.Лукаша ; передм. Р.Хлодовського ; післям. Д.Наливайка ; приміт. М.Томашевського. Київ : Дніпро, 1985. 662 с. (Вершини світового письменства ; т. 55).
3. Верлен П. Поезії / Поль Верлен ; пер. з фр.: М.Рильського, М.Лукаша, Г.Кочура ; худож.-оформ. С.І. Правдюк. Харків : Фоліо, 2014. 192 с.
4. Гарсія Лорка Ф. Лірика // Фредерік Гарсія Лорка ; пер. з ісп., прим. М.Лукаша. Київ : Дніпро, 1969. 320 с.

5. Гете Й.-В. Фауст: Трагедія / Пер. з нім. М.Лукаш. К.: Держлітвидав УРСР, 1955. 497 с.
6. Сервантес Сааведра, М. де. Дон Кіхот Ламанчський / Пер. з рос. В.Козаченко та Є.Кротевич. Вірші пер. з ісп. М.Лукаш. К.: Молодь, 1955. 563 с.
7. Скуратівський В. “Йшла пісня сама за мною”: Післямова до творчості М.Лукаша // Культура і життя. 1988. 2 жовт.
8. Софія Ірина. Юрій Андрухович – на папері і поза... // Просвіта. 2021. жовт. С. 10.
9. Флобер Г.Мадам Боварі. Побут провінції / Пер. з фр. М.Лукаш. К.: Держлітвидав УРСР, 1955. 324 с.
10. Черноватий Л.М. Характеристики Микола Лукаш: Моцарт українського перекладу // Черноватий Л.М., Карабан В.І. К. : Нова Книга . 2-ге вид., 2019. 408 с.
11. Шумило І. Місце Миколи Лукаша в історії українського перекладу. новаторство майстра [Текст] / І.Шумило ; наук. кер. О.О. Жулавська // Перекладацькі інновації : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 12-13 березня 2015 р. /Редкол.: С.О. Швачко, І.К. Кобякова, О.О. Жулавська та ін. Суми :СумДУ, 2015. С. 143-145.

Левченко Юрій,

Наукова бібліотека Українського

державного університету

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

ІМПЕРСЬКІ, РАДЯНСЬКІ ТА РОСІЙСЬКІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ НАРАТИВИ ПРО РОСІЙСЬКУ МОВУ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

24 лютого 2022 року Російська Федерація здійснила відкритий воєнний напад на Україну, замінивши характер війни з гібридної на повномасштабну. О 5:00 Росія почала трансляцію запису в якому В. Путін оголосив про початок спеціальної воєнної операції, а одним із її завдань назвав – денацифікацію України, фактично – денаціоналізацію. Підтвердженням цьому, є той факт, що

під час російсько-українських перемовин у лютому-березні однією з вимог Росії було запровадження російської мови, як другої державної в Україні [1]. Відповідно, постають питання: чому агресор надає російській мові такого важливого значення? Чому вона перетворилась на один з найважливіших інформаційної війни проти України? Якого значення своїй мові надають самі росіяни?

Згідно з російськомовним розділом Вікіпедії, «російська мова – мова східнослов'янської групи слов'янської гілки індоєвропейської мовної сім'ї, національна мова російського народу. Є однією з найпоширеніших мов світу – восьмою серед усіх мов світу за загальною чисельністю тих, хто розмовляє і сьомою за чисельністю тих, що володіють ним як рідною (2022). Російська є також найпоширенішою слов'янською мовою та найпоширенішою мовою в Європі географічно та за кількістю носіїв мови як рідної» [2]. В історії розвитку своєї мови росіяни виділяють три періоди: 1) давньоруський – мова давньоруської етнічної спільності (давньоруської народності) в період її становлення, згуртування та розпаду, що є спільним предком білоруської, російської та української мов (VI–XIV ст.); 2) староросійський – мова від часу поділу давньоруської мови на самостійні російську, білоруську та українську мови до петровських реформ (XIV–XVII ст.); 3) національної російської мови – мова, що формується та розвивається на основі московського койне («спільна мова», що виникла в результаті контакту, змішування та часто спрощення двох або більше взаємозрозумілих різновидів однієї мови) [3].

На перший погляд, вищевказане виглядає зрозуміло – російська мова, одна з найпоширеніших мов світу та Європи з багатовіковою історією... Тоді, постає просте питання: навіщо використовувати її як одне з виправдань початку війни проти України? Відповідь на це питання можуть підказати цілі війни які змінювала Росія залежно від становища на російсько-українському фронті: 24 лютого – демілітаризація та денацифікація України; квітень – «захист» «республік» Донбасу – «ДНР і ЛНР» та «звільнення» південної України для забезпечення сухопутного коридору в Крим і виходу до Придністров'я;

вересень – ліквідація антиросійського анклаву на території України для захисту Росії; січень 2023 р. – захист і збереження Росії [4]. Такий контраст цілей свідчить Російська Федерація веде війну проти України не лише за територію, торгові шляхи або перерозподіл сфер політичного впливу у світі, а й за те, що вважає необхідним для свого існування. Відповідно, чого ж насправді хоче Росія від України можна встановити через ґрунтовий розгляд історії російської мови.

Російські мовознавці та історики стверджують, що російська мова бере свій початок з давньоруської мови Русі. Однак, до цього твердження спростовується простим фактом, що Русь – це середньовічна українська держава яка виникла у 9 ст. в межах середньої течії Дніпра, території східних слов'ян, з центром у місті Київ. У цей час територія де в майбутньому виникне Московія, яка пізніше стане політичним центром Росії, мало назву Залісся (буквально «за лісом» відносно Київського та Чернігівського князівств) яке населяли фіно-угорські племена весь, меря, мещера, мурома та голядь. Руська колонізація цих земель почалась у 12 столітті з утворенням Ростово-Суздальського (1125–1155) та Володимиро-Суздальського (1157–1160) князівств у складі Русі під керівництвом династії Юрійовичів. Щодо мови, то у Русі існувала диглосія: церковнослов'янська (штучна південнослов'янська мова створена Кирилом та Мифодієм), що використовувалась для написання церковних книг і здійснення релігійних обрядів та давньоруська (в межах сучасної України – давньоукраїнська, старокиївська) що стилістично поєднувала церковнослов'янську зі загальноживаною мовою місцевих слов'ян, яка використовувалась для юридично-ділових текстів (грамоти та договори руських князів), літописів та художніх творів (Слово о полку Ігоревім та ін.). Щодо мови Залісся, то там панували фіно-угорські мови – мерянська, мокшанська, муромська, і лише в 12 ст. на її терени руські князі принесли церковнослов'янську, як мову релігії та княжої влади.

Період староросійської мови (XIV–XVII ст.) відповідає часу існування Московії від утворення Московського князівства, що виокремилось з Великого

князівства Володимирського у 1263 році під владою (васальною залежністю) Улусу Джучі (Золотої Орди) Монгольської імперії до перетворення Московського царства на Російську імперію за правління Петра I. Щодо мови, то у Московії були поширені церковнослов'янська (Старомосковський ізвод (XIV–XV ст.)), як мова княжої влади та книгодрукування; Московське койне (створене у XV–XVI ст. на основі розмовної мови Москви та запозичень з діалектів захоплених народів земель Новгород, Рязань, Псков тощо, яке поступово поширюється у містах Московії); фіно-угорські мови та тюркські, як мови підкорених народів.

Період національної російської мови починається у XVIII ст. з модернізаційних реформ Петра I. Наслідком яких стало перейменування Московського князівства на Російську імперію зі зміною титулу «цар» на європейський лад (латинський) «імператор» з приставкою Всеросійський. Одним із наслідків реформ стало поширення (запозичення та калькування) серед провідних верств Російської імперії європейських мов – французької, голландської та німецької. Творення російської мови почалось з «Російської граматики» Михайла Ломоносова 1755 року, шеститомного «Словника Академії Російської», що видавався Російською Академією впродовж 1789–1794 років та чотиритомного «Тлумачного словника живої великоруської мови» Володимира Даля виданого у 1861–1866 роках. Однак, «Грамматика» М. Ломоносова гуртувалась на «Граматиці слов'янській» Мілетія Смотрицького (1619 р.); «Словник Академії Російської» створювався на основі церковних та художніх книг виданих у Києві писаних та друкованих церковнослов'янською мовою, починаючи з періоду Русі; в основі «Словника» В. Даля лежить жива народна мова тому до його складу потрапили увійшли малоросійські (українські) слова (українізми), адже лексикограф багато років жив в Україні й тому добре знав мову [5; 6, с. 5-62; 7, с. 44-47].

Водночас імперські історики починають створювати історію Російської імперії виводячи її початок з Русі. «Літописне зведення держави Російської» (1792 р.), 12-томна «Історія держави Російської» М. Карамзіна (1816-1829 рр.),

29-томна «Історія Росії з найдавніших часів» (1851-1879 рр.) та інші російські історичні праці імперського періоду не лише доводили початок російської державності з Русі, а й активно обґрунтовували концепцію триєдиного народу – єдиного народу Давньоруської держави (Русі), що з часом розпаявся на великоросів, малоросів та білорусів [8]. Відповідно, поширювалась ідея, що в той час існувала давньоруська мова (Давньоруська держава – давньоруська мова), що стала спільним предком білоруської, російської та української мов.

Утворена в період з середини XVIII по середину XIX століть російська мова поширювалась в багатонаціональній імперії як загальнодержавна для не лише комунікації з підкореними народами, а і їх московізації/русифікації та асиміляції. Наприклад, такої участі зазнала українська мова: 1804 р. – Царський указ Олександра I про мову викладання в школах в Україні, закриття україномовних шкіл; 1832 р. – реорганізація освіти Правобережної України на загальноімперських засадах зі переведенням на російську мову навчання; 1863 р. – Валувський циркуляр – заборона видавати підручники, літературу для народного читання та книжки релігійного змісту українською мовою; 1876 р. – Емський указ Олександра II – заборона друкувати українською мовою оригінальні та перекладні твори (навіть тексти до нот), завозити українські книги й брошури, надруковані за кордоном, ставити українські вистави, влаштовувати концерти українських пісень та декламацій; 1888 р. – Указ Олександра III Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами [9, с. 25-34].

У період існування СРСР історія російської мови була змінена так, щоб відповідати марксистсько-ленінській методології та ідеології Комуністичної партії. Подібно до імперської теорії вона виникла за доби Київської Русі з мови давньоруської народності, яка була «колискою» трьох «братніх народів» – росіян, українців та білорусів [10]. Однак її функції русифікації та асиміляції залишились незмінними хоча й набули ідеологічного звучання: мова будівників комунізму, мова міжнаціонального спілкування республік СРСР, «престижна мова», що дає доступ до управлінських посад на виробництві, культурі та

політиці, мова інтернаціонального спілкування з країнами соціалістичного блоку (Варшавського договору). Відповідно, за таких умов українська мова зазнала наступних утисків: 1933 р. – згортання політики «коренізації» в УСРР; 5 вересня 1933 р. – прийняття Наркомом освіти УСРР нового правопису української мови, що штучно наблизив норми української мови до російської; 1938 р. – Рішення РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в національних республіках СРСР». На виконання цього рішення РНК УРСР і ЦК КП(б)У ухвалили постанови «Про обов'язкове вивчення російської мови в неросійських школах України» та «Про реорганізацію шкіл на Україні»; 1978 р. – Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вивчення й викладення російської мови в союзних республіках»; 1990 р. – Закон СРСР про мови народів Радянського Союзу, яким за російською мовою закріплювався статус офіційної на всій території СРСР [9, с. 51-67].

Після розпаду СРСР російська мова стає державною Російської Федерації в 1993 році. Крім того, вона отримує статус офіційної у Киргизстані (1991 р.) та Казахстані (1993 р.), а в Білорусі (1998 р.) – державної. У 1991 році російська мова стала мовою міждержавного та міжнаціонального спілкування держав Співдружності Незалежних Держав. Це призвело до того, що Росія почала використовувати політику підтримки та розвитку російської мови для збільшення свого політичного впливу в пострадянських країнах [11, с. 16-17]. У 90-х роках ХХ ст. Російська Федерація замість розвитку власної держави взяла курс на відновлення гегемонії на пострадянському просторі, використовуючи як один із факторів впливу – російську мову. Підтвердженням є те, що вона проголошується офіційною у ряді невизнаних (крім Росії) самопроголошених республік у складі держав, що виникли після розпаду СРСР – Придністров'я (Молдова), Абхазія та Південна Осетія (Грузія), а також Автономної Республіки Крим в складі України, як мова міжнаціонального спілкування. Радикалізація російської мовної експансії знайшла відображення в політико-ідеологічній концепції «російського світу», що передбачає об'єднання російськомовного

населення по всьому світу. Концепція вважається ідеологічним підґрунтям сучасної російської неоімперської геополітичної доктрини реваншизму метою якої є реставрація Росії у кордонах Радянського Союзу. Цього разу, історичне обґрунтування доктрини здійснює Російська православна церква, яка постійно наголошує, що «російський світ» – це особлива цивілізація, і люди, які належать до неї, сьогодні називають себе росіянами, українцями чи білорусами, колись входили до «Святої Русі», тому Україна, Білорусь та Росія належать одній церкві та цивілізації, і вони знову мають об'єднатись в одній російській православній державі [12, с. 3-4]. Відповідно, напередодні та на початку російсько-української війни російська влада та пропаганда активно порушували мовне питання в Україні та наголошували на необхідності захисту російськомовного населення від утисків української влади. Питання російської мови активно використовувалось під час анексії Росією Автономної Республіки Крим і створенні «народних республік» на сході та півдні України [13, с. 62-65].

Отже, фактична історія походження російської мови є відмінною від офіційної, якої дотримується та поширює Російська Федерація. Офіційна історія стверджує, що російська мова бере початок з давньоруської мови Русі (VI-XIV ст.). Однак, початком російської мови можна вважати Московське койне, що виникло у XV–XVI ст., як мова столиці Московії, а творення безпосередньої російської мови відбувається з середини XVIII ст. Встановлено, що творення російської мови збігається з періодом творення історії Російської імперії, що перенесла початок російської державності з Московського князівства до Русі. Відповідно, синхронне творення мови та історії було використане для підтвердження панівного становища великоросів в багатонаціональній Російській імперії. У XIX ст. російська мова стала засобом асиміляції підкорених імперією народів. У СРСР ця політика залишалась майже незмінною, щоправда, отримала нове ідеологічне трактування. У Російській Федерації історія та функції російської мови залишилися незмінними, тому вона стала одним із засобів здобуття панівного становища на пострадянському просторі. Вищевказане доводить, що Російська Федерація веде війну з

Україною за те, що вважає своєю історичною спадщиною – Русь, адже виводить від неї початки своєї державності та мови.

Характеризуючи історичні наративи про російську мову можемо їх узагальнити як: «консолідуєча» мова Російської імперії – «престижна» мова СРСР – «експансіоністська» мова Російської Федерації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орлова В. ЗМІ оприлюднили шість вимог, висунутих Росією Україні. *УНІАН*. URL: <http://surl.li/mssrs> (дата звернення: 19.10.2023).
2. Русский язык. *Википедия: свободная энциклопедия*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Русский_язык (дата звернення: 19.10.2023).
3. История русского языка. *Википедия: свободная энциклопедия*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Русский_язык#История (дата звернення: 19.10.2023).
4. Як кремль змінював цілі війни проти України. *Центр протидії дезінформації*. URL: <https://cpd.gov.ua/main/yak-kreml-zminyuvav-czili-vijny-proty-ukrayiny/> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Евтюхин В. Б. «Российская Грамматика» М. В. Ломоносова. *Архив петербургской русистики*. URL: <https://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/add02.htm> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Сухомлинов М. И. *История Российской академии*. Санктпетербург: типография Императорской Академии наук, 1887. Вып. 8. 493 с.
7. Космеда Т. А., Намачинська Г. Я. Українізми в тлумачному словнику живої великоросійської мови В. Даля: тематична класифікація *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія Мовознавство*. 2017. Вип. 2(28). С. 44–49.
8. Сочинение истории преимущественно России. *Просвіт*. URL: <http://prosvit.in.ua/history/excogitation-history.html> (дата звернення: 23.10.2023).
9. Сушко Р., Левицький М. *Хроніка нищення української мови: від доби Романових до сьогодні*. Київ, 2012. 77 с.
10. Древнерусская народность. *Википедия: свободная энциклопедия*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Древнерусская_народность (дата звернення: 26.10.2023).
11. Березин Ф. М. Место и роль русского языка в постсоветской России. Теория и практика общественно-научной информации. 1997. Вып. 13. С. 3–18.

12. Забродська К. Б. Аргументативний аналіз міфологем доктрини «рускій мір». *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2021. Вип. 2, т. 2. С. 3–13.

13. Серета К. Захист російськомовного населення як привід до вторгнення російських військ в Україну в 2014 р. *Емінак*. 2014. № 3-4. С. 61–68.

Левченко Юрій,

Наукова бібліотека Українського

державного університету

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

**ПРОЄКТ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ ТА НАУКОВЦІВ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА
ДРАГОМАНОВА: НА ПРИКЛАДІ СТАТТІ
«ОРЛИК ПЕТРО ІВАНОВИЧ»**

З 2016 року Наукова бібліотека Університету здійснює проєкт представлення його викладачів та науковців у Вікіпедії. Все почалось з Вікіфешмобу до 12-річчя української Вікіпедії з написання статей до Української Вікіпедії та Четвертих Всеукраїнських Морозівських педагогічних читань, до яких була створена біографічна стаття Мороза Олексія Григоровича[1]. У процесі роботи було виявлено, що значна кількість видатних викладачів та науковців університету не були представлені у Вікіпедії, серед яких попередній ректор – Шкіль Микола Іванович. За таких умов директор Наукової бібліотеки Савенкова Людмила Василівна запропонувала створити проєкт зі створення біографічних статей у Вікіпедії про викладачів та науковців, які присвятили своє життя освітній і науковій діяльності в університеті та пішли у засвіти. Відповідно, обраний підхід реалізації проєкту дозволив не лише поширити інформацію про їх життя та наукову діяльність, а й вшанувати пам'ять. Реалізовувати проєкт взявся Відділ інформаційно-

бібліографічної роботи, працівники якого на той час пройшли семінар «Вікіпедія для бібліотек та бібліотекарів» та починали опановувати написання статей у Вікіпедії. За основу проєкту було вирішено взяти біобібліографічний довідник «Професори Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 1944–2009». Як наслідок, зіставлення довідника та Вікіпедії виявило сто особистостей, інформації про яких була відсутня у Вікіпедії. Всі вони увійшли до списку для створення статей у Вікіпедії під назвою «Цікаві особистості».

Вікіпедія – це вільна, загальнодоступна, багатомовна онлайн-енциклопедія, створена на базі вікі-сайту, яку може редагувати кожний охочий користувач Інтернету. Назва походить від слів «вікі» (технологія для створення сайтів, що дозволяє користувачам змінювати зміст сторінок через браузер) та «енциклопедія» (збірка наукових відомостей на різні теми, призначеної для широкого кола читачів). Створена 15 січня 2001 року, засновники – Ларрі Сенгер та Джиммі Вейлз (США). Вікіпедія – п'ятий за популярністю вебсайт у світі, за обсягом відомостей і тематикою її вважають найповнішою енциклопедією за всю історію людства. Станом на липень 2023 р. вона містить 61 млн статей 336 мовами світу [2].

Українська Вікіпедія або україномовний розділ Вікіпедії створений у січні 2014 року. Станом на жовтень 2023 року вона складає 1 292 350 статей. За цим показником вона перебуває на 14-му місці серед усіх мовних розділів, на 10-му місці серед європейських Вікіпедій та на 3-му місці серед Вікіпедій слов'янськими мовами. Авторський колектив складає 714 146 зареєстрованих користувачів (авторів) та 51 адміністратор (редактор) [3].

Головне, що потрібно знати – Вікіпедія – це енциклопедія, що має чітко визначені правила написання статей. Найбільш важливими серед яких є: значущість, нейтральність, енциклопедичний стиль, авторитетні джерела, перевіреність та дотримання авторських прав. Значущість – оцінка енциклопедичної цінності, що застосовується дописувачами для розв'язання питання: «Чи заслуговує тема на окрему статтю, чи лише згадку в іншій статті

Вікіпедії?». Зазвичай значущість щодо особи визначається кількістю інформації про неї в авторитетних джерелах. Нейтральність означає, що при написанні статті повинні чесно та неупереджено представити всі наявні точки зору відносно предмета/об'єкта статті. Стаття не повинна декларувати, мати на увазі або натякати на те, що яка-небудь із представлених точок зору є єдино правильною. Енциклопедичний стиль – жанр наукового стилю, що характеризується логічною послідовністю викладу, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності, нейтральності при збереженні насиченості змісту. Статті мають ґрунтуватись на авторитетних (опублікованих) джерелах, що пройшли наукову або редакційну експертизу (енциклопедії, монографії, статті з наукових журналів, що проходять редакційну експертизу, офіційні та фахові вебсайти). Відповідно, сумнівними джерелами є: персональні вебсторінки, блоги, форуми, «самвидав» (опубліковані джерела, які не були предметом якої-небудь незалежної перевірки фактів – книги і брошури (без рецензентів, наукового редактора тощо)), новинні вебсайти, «жовта преса». Щоб написати хорошу енциклопедичну статтю, автор повинен використовувати тільки ті джерела, які можна легко перевірити наведені факти у статті. Це означає що слід використовувати факти, твердження, ідеї, припущення, теорії, точки зору, гіпотези та аргументи, опубліковані поважним видавцем. Матеріали у Вікіпедії публікуються на умовах двох вільних ліцензій Creative Commons Attribution Share-Alike 3.0 Unported та GNU Free Documentation License, що надають право на копіювання, модифікацію та розповсюдження з обов'язковою умовою з прямого посилання на статтю з Вікіпедії. У Вікіпедії заборонено публікувати матеріали, що порушують авторські права! Публікуючи матеріали у Вікіпедії ви повинні володіти авторським правом на матеріал, який публікуєте, тобто ви повинні самостійно створити текст статті, який буде опубліковано[4].

Враховуючи, що далі буде йти мова про створення біографічної статті, детально розглянемо критерії значущості особи, за якими вони відбираються до Вікіпедії. Особи минулого: Чи залишила ця людина після себе що-небудь,

визнане фахівцями в даній галузі як помітний внесок? Чи є згадування про неї через кілька років після смерті (за винятком генеалогічних досліджень)? Чи згадується вона у довідкових виданнях, включаючи галузеві та місцеві (краєзнавчі)? ; Особи сьогодення (політики та громадські діячі; діячі науки й освіти; діячі мистецтва тощо): Чи можливо перевірити інформацію в статті у незалежних джерелах? Чи можливо це буде зробити через десять років? Чи можна припустити, що через 100 років стаття про цю особистість виявиться кому-небудь потрібною і цікавою? ; Наявність статей про особу у відомих біографічних довідниках; Людина, яка відома завдяки участі в історичних, політичних або інших подіях, вартих оголошення; Праведники народів світу; Всесвітньо відома особа з шоубізнесу; Автор, редактор або фотограф, музикант, художник, скульптор, архітектор, інженер або інший митець, твір якого визнано видатним і, ймовірно, надовго стане частиною історії у певній галузі [5].

Враховуючи вищевказані правила підготовка статті починається з обрання особи зі списку. Далі слідує збір інформації про неї з біобібліографічного довідника, електронного каталогу бібліотеки (статті, книги), галузевих енциклопедій та довідників, а також матеріалів відкритого доступу з мережі «Інтернет». Зібраний матеріал вичитується, аналізується та групується відповідно напрацьованої структури статті. Далі з опрацьованого матеріалу формується текст статті з дотриманням вищевказаних правил та енциклопедичного стилю. Зважаючи на те, що проєкт представлення викладачів та науковці університету триває понад п'ять років, за ці роки була вироблена схема структурування матеріалу, що відповідає вимогам біографічної статті у Вікіпедії. Детальніше розглянемо її на прикладі статті про професора кафедри української літератури Петра Івановича Орлика [6].

Стаття починається з вступної інформації-характеристики, що включає: прізвище, ім'я, по батькові; роки жаття; галузь діяльності; наукові, вчені, військові звання; видатні та визнані заслуги.

Наступною подається біографічна інформація про особу від народження до смерті, під заголовком «Біографія».

Розділ «Наукова діяльність» представляє інформацію про: наукові здобутки; внесок в дослідження галузей знань, тем, проблем тощо; з яких галузей є фахівцем, що саме зробив.

Наступною подається інформація про «Вибрані праці» особистості, що являє собою перелік його основних або найбільш відомих наукових праць.

Розділ «Джерела» включає перелік всіх доступних книг, статей, енциклопедичних статей, інтернет-інформації що була використана при підготовці статті. Фактично є «Списком використаної літератури» у підготовці статті.

Останнім розділом статті є «Посилання» де вказують носії інформації (книга, стаття, сайт), що містить важливу інформацію з теми статті. Найчастіше вказується URL на змістовні електронні ресурси, що знаходиться в інтернеті.

Завершується стаття шаблоном «Категорії», що призначений для групування сторінок Вікіпедії за будь-якою ознакою. У Вікіпедії для збору інформації про викладачів та науковців інституту створені наступні категорії: «Викладачі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова», «Науковці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова» та «Ректори Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова».

За вказаною схемою: «Вступна інформація-характеристика – Біографія – Наукова діяльність – Вибрані праці – Джерела – Посилання – Категорії» здійснюється підготовка всіх статей проєкту. Однак, якщо особа здійснила видатне наукове відкриття або впродовж займалась діяльністю про яку є багато інформації в авторитетних джерелах, тоді створюється додатковий розділ за назвою діяльності або відкриття та йде після розділу «Наукова діяльність», як додаткова або уточнювальна інформація.

Отже, підготовка статті до Вікіпедії майже нічим не відрізняється від написання наукової статті, крім відповідності вимогам енциклопедичного стилю та врахуванням правил Вікіпедії. За сім років існування проєкту Науковою бібліотекою підготовлено понад 20 статей (у середньому 2-3 статті

на рік) про викладачів та науковців університету інформація про яких була відсутня. Серед них: ректори – Шкіль Микола Іванович, Золотоверхий Іван Демидович та Завітневич Василь Прокопович; викладачі та науковці, що залишили цей світ ще у середині або наприкінці ХХ ст. (декан педагогічного факультету – Шелухін Дмитро Якович; завідувач та професор кафедри української мови – Медушевський Андрій Петрович; завідувач та професор кафедри елементарної математики – Шиманський Іван Євгенович та ін.) та зовсім недавно (завідувач та доцент кафедри математики та методики навчання математики – Бевз Григорій Петрович).

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз Олексій Григорович. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мороз_Олексій_Григорович (дата звернення: 18.10.2023).
2. Wikipedia. Wikipedia: the free encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Українська Вікіпедія. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія (дата звернення: 18.10.2023).
4. Вікіпедія: Правила і настанови. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Правила_і_настанови (дата звернення: 18.10.2023).
5. Вікіпедія:Критерії значущості/Особи. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Критерії_значущості/Особи (дата звернення: 18.10.2023).
6. Орлик Петро Іванович. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Орлик_Петро_Іванович (дата звернення: 18.10.2023).

Лобода Тетяна,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

**ЗНАЧЕННЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ
О.СИНЯВСЬКОГО ДЛЯ РОЗБУДОВИ
ПРАВОПИСНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Серед українських мовознавців ХХ ст., які заклали теоретичні чинники нормування української мови, важлива роль належить Олексі Наумовичу Синявському – автору праць з історії української літературної мови, сучасної та історичної фонетики й граматики мови, діалектології, навчальних посібників з української мови. Своїм творчим завзяттям, мовним чуттям і надзвичайною активністю учений сприяв, крім того, творенню мовного стандарту, зокрема правописної системи української мови.

Постать О.Синявського як яскравої особистості постає з ґрунтовних наукових праць А.Грищенка [1] та Ю.Шевельова [4]. Цінні спогади про різні періоди життя мовознавця залишили Д.Соловей і Г.Синявська. Багатогранна діяльність ученого (науковця, педагога, громадського діяча) всебічно проаналізовано в українському мовознавстві та діаспорі: М.Булахов, В.Винник, А.Грищенко, В.Калашник, І.Огієнко, В.Чапленко, Ю.Шевельов й продовжено нині в численних наукових дослідженнях О.Арцебашевої, Т.Мельник, Л.Пени, О.Черемської та ін.

Метою нашої статті є з'ясування значення наукового доробку О.Синявського для процесу нормування української літературної мови 20-30-х років ХХ століття в питанні формування єдиного правопису. До 1917 року українська мова не мала повної, упорядкованої, науково обґрунтованої, для всіх

обов'язкової орфографії, узаконеної державою, що не могло не позначитися на різних мовних рівнях.

Після 1917 року гостро постало питання про створення єдиної орфографії з огляду на розширення царини функціонування української літературної мови. Щойно сформувався уряд УНР міністр освіти Іван Стешенко доручив професорові Київського університету Івану Огієнко укласти короткі правила українського правопису. Саме ці укладені «Правила українського правописання» стали першою науковою системою нашого правопису, основою для видання проєкту «Найголовніших правил українського правопису» (17 січня 1919 р.), який у 1921 році відредагував Агатангел Кримський. Це була спроба вироблення розширених правил правопису, що об'єднав би східно- та західноукраїнські традиції.

Однак повної нормалізації літературної мови не відбулося, усвідомлення складної мовної ситуації змушує О.Синявського до здійснення рішучих кроків. Свідченням цього є клопотання, надіслане до історико-філологічного відділу («Записка про складання мапи фонетичних явищ української мови» (1 липня 1919 р.), у якому акцентовано увагу на першочерговому завданні новоствореної Академії наук: систематичне вивчення української мови й усталення правопису літературної мови. Характерні риси мовної особистості О.Синявського, ученого-аналітика, можна виявити у працях з історії української літературної мови: «Мова творів Гр. Сковороди» (1924); «Дещо про Шевченкову мову» (1925); «З верховин нової літературної української мови» – про мову І.П. Котляревського (1929); «Елементи Шевченкової мови, їх походження і значення» (1931) та ін. Завдання науки, як уважав О.Синявський, полягає в тому, щоб у кожному окремому обмеженому «шматкові» української літературної мови (напр., в окремого письменника) точніше виявити його мовні складники, їх походження й місце в літературній мові взагалі. Саме цього вимагали потреби розбудови й уніфікації літературної мови, удосконалення її літературних норм.

О.Синявський брав активну участь у роботі конференції у Харкові 1927 року, був редактором остаточного варіанта «Українського правопису». Праця вченого «Коротка історія «Українського правопису» висвітлює перебіг процесу формування та становлення харківського («скрипниківського») правопису, являє собою, на нашу думку, детальним документальним описом «довгої й складної» (О.Синявський) історії правописної дискусії 1925-1927 років.

Насамперед створена Державна правописна комісія з першої наради та рішенням першого пленуму обмежила нормалізацію літературної мови такими завданнями:

- 1) встановити український алфавіт (*авторське альфабет*);
- 2) подати правила правопису слів у частині кореня, наростків і приростків (фонетика);
- 3) визначити закінчення відмінюваних слів (морфологія);
- 4) правопис чужих слів;
- 5) правопис власних назв;
- 6) унормувати пунктуацію;
- 7) визначити хоча б шкільну граматичну термінологію;
- 8) створити орфографічний словничок.

На думку членів комісії, «... знайти розумний і доцільний компроміс, тобто уніфікувати мову так, щоб вона не відбивала народної мови принаймні в її найголовніших діалектах, щоб вона була найближча до якнайбільшої маси народної мови, а до всього того, щоб у її правописі і структурі без крайньої потреби не була порушена усталена традиція» [2, с. 435]. Члени комісії репрезентували різні місцевості України (менше Західної України), а тому виявляли різні правописно-мовні погляди, звички, що спонукало до дискусій щодо визначених завдань. Остаточне упорядкування зібраного матеріалу було доручено А.Кримському, В.Ганцову, О.Синявському. Орфографічний словничок мав скласти Г.Голоскевич.

На другому пленумі Комісії (5-8 квітня 1926 р.) у Харкові знову переглянуто проєкт, внесено до нього зміни для спрощення правопису.

«Український правопис» 1926 року відіграв важливу роль у кодифікації граматичної системи української писемно-літературної мови, бо його наступні редакції в орфографії відмінюваних частин мови, крім закінчень родового відмінка однини іменників, нічого суттєвого не змінювали. Правопис закінчень кодифіковано насамперед з уваги на існування двох варіантів літературної мови (галицького і наддніпрянського) та діалектне розмаїття. Проєкт «Українського правопису» 1926 року було виразно орієнтовано на академічні правила 1921.

Третя редакція, укладена за постановами другого пленуму, була надрукована як проєкт українського правопису (двотисячним тиражем), що виконав О.Синявський. На думку вченого, це був *перший етап* історії «Українського правопису».

З серпня 1926 року почався *другий етап* обговорення створеного проєкту широкими колами фахівців-філологів, педагогів-практиків, інших робітників слова. Всі рукописні дискусійні матеріали були зосереджені в редакції «Вістей» і надруковані в спеціальному додатку під назвою «Український правопис (Дискусійний бюлетень)». Попри різноманітність вимог і побажань, висловлених під час восьмимісячного обговорення, з'ясувалося, що 1) «...в правописній дискусії більш одностайно виступали зі своїми вимогами представники Західної України...»; 2) всі визнавали доконечну потребу «...впорядкувати український правопис і мову принаймні в розмірах проєкту» [2, с. 439].

На початку травня 1927 року президія Комісії готує правописну конференцію з метою прийняти остаточний варіант правопису, яка відкрилася в Харкові 25 травня того ж року. Як зазначав О.Синявський, у ній брали участь понад 50 делегатів, котрі репрезентували всі історичні українські землі, закордонні також.

«Почалася конференція зі вступної промови Народнього Комісара Освіти М.Скрипника, де була вказана основна мета і завдання з'їзду. Потім акад. А.Кримський прочитав доповідь «Історія українського правопису» та О.Синявський «Підсумки правописної дискусії» [2, с. 442]. Вже з дискусії стало

очевидно, що найбільше заперечень може виникнути з питань альфабету (бажання перейти на латинку або запровадити паралельне її використання з тодішньою абеткою; скасування апострофа, окремих літер: ї, г, я, є, ю), правопису чужих слів і власних імен. Конференція внесла чимало змін, поправок у проєкт, однак не могла вирішити всі проблемні питання. «Та й формально вона мала більш директивне значіння, являючи собою власне найвищий організаційний вияв голосу сучасності. На підставі дискусій і ухвал Конференції за постановою тієї ж Конференції остаточно оформити «Правопис» мала вже президія Комісії. З цієї праці президії починається *третій* і вже останній етап історії «Українського правопису» [2, с. 446]. Обговоривши проєкт правопису і відповідно проголосувавши, делегати затвердили новий правописний кодекс, а 6 вересня 1928 року нарком освіти Микола Скрипник підписав його до виконання. Правопис ввели в дію 1929 року. Він був побудований на компромісі: поряд із загальнолітературними відбивалися місцеві вимовні й граматичні явища та архаїзми, окремі правила не відповідали основним традиціям формування української літературної мови, а інші були штучно ускладнені, зокрема слова іншомовного походження писалися відповідно до західноукраїнських традицій. На думку О.Синявського, не всі проблемні питання були з'ясовані та вирішені якнайкраще. Попри це нова редакція правопису засвідчила, що «...все ж багато правописно-мовних питань, непорозумінь і вагань...» [2, с. 451] він вирішив.

У праці «Коротка історія «Українського правопису» увагу привертають відмінні від сучасних правописні явища, що були введені в мовну практику О.Синявським і внормовані Правописом 1928 року: народньої, східнього, західнього, діяктелогічний, матеріалів, спеціальний, значіння; морфологічні: аналіза, метода; схожости, місцевости; лексичні явища: завсіди, (ці елементи виступають) нерівно (у значенні неоднаково), безоглядно, єсть, супроти (у значенні на відміну), прослідок (слід); термінологічні одиниці (лінгвістична термінологія 20-30х рр. мала тенденцію до творення на власнемовному ґрунті): іменники ніякого роду (середнього роду), приростки, наростки, лексикальний

матеріал, назовний відмінок, додаток прикметниковий (означення), сьогочасна літературна мова; синтаксичні явища: завдання науки полягає на тім [3].

Упродовж роботи в Українській Академії Наук О.Синявський здійснив величезну діалектологічну роботу з метою виявлення характерних рис української мови і як редактор остаточного варіанту «Українського правопису», ухваленого на Правописній конференції у Харкові 1927 року. Згодом укладає «Найголовніші правила української мови (За новим правописом)» (1929 р.).

Важливими й нині залишаються сформульовані О.Синявським основні рекомендації щодо оволодіння мовою й плекання мовної культури. Усе це стало підґрунтям для роботи над усталенням норм літературної мови, і головна роль у цьому належить О.Синявському. Він уперше визначив орфоепічні та морфологічні норми української мови. І хоч у 30-ті роки цю працю було названо націоналістичною, шкідливою, однак те, що запровадив О.Синявський, лишилося, хоч і без імені творця, і живе в самому характері сучасної української літературної мови, донині зберігаючи свою своєчасність й актуальність. Цінність і важливість лінгвістичного наукового доробку О.Синявського полягають у тому, що він дає змогу з'ясувати значення особистості з високою мовною свідомістю в історії мови, а також виявити самотні риси української мови, характерні мовні ознаки періоду її становлення [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко А.П., Синявський О.Н.: місце в історії українського мовознавства / А.П. Грищенко // Українська мова. 2005. №4. С. 22-62.
2. Синявський О. Коротка історія «Українського правопису» // Історія українського правопису XVI-XX століття. Хрестоматія / Упоряд. В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва. К.: Наукова думка, 2004. С. 432-452.
3. Черемська О.С. Мовна особистість Олекси Синявського в історії Харківської філологічної школи 20-30 рр. XX ст. [Електронний ресурс]. – URL: [https:// 5615-Article Text-11592-1-10-20160421\(2\). pdf](https://5615-Article-Text-11592-1-10-20160421(2).pdf) (дата звернення 20.10.2023)
4. Шевельов Ю. Портрети українських мовознавців / Ю.Шевельов. К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2002. 132 с.

Маркєєва Віолетта,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА У СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Нині по всьому світу відбуваються озброєні війни, які несуть за собою тяжкі наслідки, пролиття крові невинних людей та порушення суспільного балансу. Але існує ще одне поняття, яке, певною мірою, може бути навіть гірше. Це – інформаційна війна. Напевно, кожна людина нині стикалась з цим терміном і розуміє, про що йде мова.

Що ж таке інформаційна війна? Це певний конфлікт, який здійснюється не за допомогою зброї та бомбардування, а через засоби масової комунікації. Зазвичай ця війна характеризується розповсюдженням фейкової інформації та маніпулятивними методами впливу на інформаційну царину. Головною метою інформаційної війни є:

1. Залякування супротивника своєю могутністю.
2. Дезорієнтація та дезінформація мас.
3. Вплив на громадську думку та переконання.
4. Психологічний тиск.
5. Дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою розпалення конфліктів, стимулювання недовіри, підозри, загострення ворожнечі, боротьба за владу.
6. Підрив міжнародного авторитету держави, її співпраці з іншими державами.

У сучасному світі існують різні види інформаційних війн:

1. Психологічна війна.

2. Кібервійна.
3. Мережева війна.
4. Ідеологічна війна.
5. Радіоелектронна боротьба.

Ці види інформаційних воєн охопили й медійний простір України, який має свої особливості та проблематику. Українські медіа часто відображають політичну реальність країни та ретранслюють різні політичні погляди. Ні для кого не секрет, що в державі дуже сильно розвинена корупція, і її наявність в засобах інформації може призвести до браку об'єктивності та чесності в новинах. Також частина суспільства може бути недостатньо медіаграмотними, що робить їх вразливими до отриманої дезінформації.

Інформаційна війна в сучасному медійному просторі України – це активний конфлікт, який спрямований впливати на громадську думку в Україні через інформаційні засоби масової комунікації. Ця війна почалася після російської анексії Криму в 2014 році та подальших подій на сході України, включаючи війну на Донбасі, і набула шаленого розмаху після початку повномасштабного вторгнення в 2022 році. У межах цього конфлікту різні сторони та інтереси використовують інформаційні ресурси для досягнення своїх політичних, військових та пропагандистських завдань.

А в 2022 році російське телебачення відверто пропагувало фейкову інформацію, визнавало війну за «спеціальну операцію» та агресивно намагалось довести, що це Україна розбомбила такі міста, як Маріуполь, Северодонецьк, Мар'їнка та багато інших. Сумно це визнавати, але пропаганда в Росії дуже розвинена та масштабно впливає на громадян, тому дуже значний відсоток росіян (про це свідчать опитування) вірить у те, що в Україні дійсно триває громадянська війна, а Росія прийшла допомогти та звільнити українців від нацистського режиму. Москва активно використовує дезінформацію, щоб спотворити події та створити негативне уявлення про Україну як державу в міжнародному співтоваристві. Пропаганда створює ідеологічну підтримку агресії та російської окупації.

В інформаційній війні є такий метод, який називається кібератака, і наша країна стала її жертвою, серйозно постраждала від цього. Однією з найвідоміших кібератак стали напади на енергосистему взимку 2015 року, які призвели до перебоїв у постачанні електроенергії в окремих регіонах і в країні в цілому. Кіберзлочинці часто використовують різні види шкідливого програмного забезпечення, такого, як віруси, троянці та рейтинги, для злову систем та крадіжки конфіденційної інформації. А також важливим напрямом є розповсюдження дезінформації в соціальних мережах. Там люди не завжди перевіряють надану інформацію і просто вірять у те, що прочитали. Кібервійну можна нерідко побачити в таких додатках, як «Instagram» та «Tik Tok». Під будь-якою публікацією чи відео, яке стосується теми війни в Україні, завжди в коментарях можна зустріти сварку між українцем та росіянином, які мають абсолютно дві протилежні точки зору на події та кожний свою правду.

Отже, інформаційна війна – це справді дуже небезпечне явище з тяжкими наслідками. Вона може призвести до розділення суспільства, воєнних конфліктів та сплутання подій. Громадяни стають більш схильними до віри у фейки та дезінформацію, що може вплинути на соціум. Звісно, з цим треба негайно щось робити, тому останнім часом Україна розвиває кібербезпеку, уряд та громадські організації реагують на інформаційну війну шляхом розроблення стратегій захисту і контрпропаганди, а також через покращення медіаосвіти для громадян. Завдяки інформаційній війні інформаційні засоби стали важливим інструментом впливу на суспільство та політичний процес в Україні. Ця ситуація підкреслює важливість критичного мислення та перевірки джерел інформації для громадян, а також необхідність зміцнення медіаетики та незалежності вітчизняної журналістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баглікова М. Інформаційні війни і Україна. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. 2010. Вип.14. С. 158-161.
2. Балабін В.В. Інформаційна безпека сучасного суспільства / В.В. Балабін, М.Т. Дзюба, Я.М. Жарков, М.І. Онищук. Київ : ВІТІ, 2006. 201 с.

3. Горбань О.Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / О.Ю. Горбань // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 1. С. 136-141.

4. Інформаційна війна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

5. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни у мережевому он-лайн просторі : навч. посіб. / О.В. Курбан. Київ : ВІКНУ, 2016. 286 с.

6. Маруненко О. Зовнішні і внутрішні інформаційні війни у медійному просторі України / Олександр Маруненко // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал [Текст]. 2011. № 4. С. 92.

7. Що таке інформаційна війна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : my.elvisti.com/sergandr/iv.html.

Миколенко Анна,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

ДІАЛЕКТИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Українська мова має в своєму складі багато місцевих, територіальних діалектів і говірок, які служать засобом спілкування народу. Вони є одним із різновидів, однією з форм вияву національної мови; разом із літературною мовою в її писемній і усній формі вони складають те єдине ціле, що називають загально-народною національною мовою.

Лексика сучасних українських діалектів є наслідком тривалого історичного розвитку мови; вона склалася протягом ряду епох і відбиває в собі різні етапи складного історичного шляху нашого народу.

Серед діалектів української мови, враховуючи походження й історичний розвиток, розрізняють два основні види: давні (старожитні), що функціонують

на територіях давнього заселення українського народу, і новостворені, які виникли внаслідок порівняно пізніх переселенських рухів української людності і до заселення новоосвоєних земель.

Історичні умови формування й розвитку нової української літературної мови на національній основі склалися так, що вона по початкових етапах виступала у двох основних різновидах:

- 1) східноукраїнському, чи наддніпрянському діалекті;
- 2) західноукраїнському, чи галицькому діалекті [3].

У дореволюційний період вплив територіальних говірок на українську літературну мову був сильнішим, ніж вплив останньої на місцеві говірки.

Значна діалектна диференціація, що характерна для усного мовлення на всій території України, не могла не позначитись на процесах розвитку і становлення літературної мови. Взагалі нагромадження інвентарних засобів мови в період, що передує її повній унормованості, – процес об'єктивний і характерний не тільки для розвитку української літературної мови, але й для інших мов. Саме цим пояснюється той факт, що в XIX ст. в українській писемній мові досить широко вживалися синтаксичні конструкції, які пізніше вийшли з ужитку.

У процесі творення норм української літературної мови переваг набували ті конструкції, що поширені на всій території України. Основою української літературної мови стали синтаксичні особливості середньонаддніпрянських говірок [3]. Вплив діалектної мови на літературну за радянської доби зазнав значного обмеження і набув зовсім іншого характеру.

Так, перестали вживатись у літературній мові складносурядні речення, компоненти яких поєднані сполучниками *но*, *да*, що вживалися в XIX – на початку XX ст.: «Мабуть, вони б і ночували тут, *да* не дозволяли на не міські порядки» (Марко Вовчок); «Рада ж би я, милий, не тужити, *но* без тебе горе в світі жити» (Федькович).

Складні речення з підрядними присубстантивними та займенниково-співвідносними, які поєднуються з головним сполучним словом *котрий*: «Йому

дало страх перед тими думками, *котрі* летять роєм» (Панас Мирний); «Страх його обгортає такий, *котрого* він не бачив у дитинстві навіть» (Коцюбинський). Сполучне слово *котрий*, узвичаївшись у розподільно-кількісному значенні, поступилося місцем перед тотожним йому за граматичними ознаками *який*.

Зовсім вийшли з ужитку в літературній мові порівняльні сполучники *гей*, *отік*, *таік* і похідні від них, які зараз засвідчуються тільки в українських говірках південно-західного наріччя.

Складні речення з підрядними присубстантивними із сполучниками *коби*, *кой*: «Сердечно благодарю вам за пам'ять, *коєю* мене утішаєте» (Духнович); «Але така наша натура, *коби* лиш себе не чинити винним» (Устиянович).

Підрядні речення мети, що поєднувались з головним сполучниками *би*, *аби*, *най*, *лиш*: «Світить місяць світлесенько в молоденькім гаю, *би* ся було виднесенько на козацькім краю» (Федькович); «Вона казала далі, що пішла *би* в світ за ним, *аби* лиш так не бідувати» (Павлик); «А ходи сюди, брате, *най* тя поцілую» (Устиянович).

Підрядні причинові речення, що поєднувались сполучниками *не чім*, *задля чого*, *позаяк*: «Гори серед нападів вражих були засіком народу, *не чім* їх так часто в піснях поминають і величають» (Вагилевич); «*Позаяк* цікавого не маю що писати, тягтиму далі свою подорож...» (Коцюбинський).

Дедалі частіше вживаються у літературній мові порівняльні сполучники *мов*, *немов*, *наче*, *неначе*, *ніби* як найбільш типові і прозорі з семантичного погляду. Рідше вживаються похідні від них (*мовби*, *немовби*, *немовбито*, *начеб* та складені *так як би*, *так як би то* та ін.). Тільки в усному літературному мовленні вживаються сполучники *буцім*, *буцімби*, *буцімбито*, *буцімто*, які в XIX ст. були частовживаними в писемній мові [2].

Значного впливу літературної мови зазнали всі говірки південно-західного наріччя, в тому числі й на синтаксичному рівні. Дедалі частіше тут вживаються складні речення із сполучниками літературної мови, що походять з південно-східного діалектного ареалу (*нехай*, *тим що*, *затим щоб*, *з тим щоб* і багато інших), яких ще в 20-ті роки минулого століття в цих говірках не було [1].

У наш час літературна мова стала системою, яка поповнюється тільки тим, що сприяє її збагаченню, що викликається потребами спілкування. І навпаки, літературна норма відкидає все випадкове, надлишкове, все, що може розхитувати її норми, що поступається досконалістю будови і змісту.

Звичайно, володіння українською літературною нормою – першорядне завдання, проте не можна ігнорувати той факт, що саме завдяки діалектному мовленню сформувалася та й існує українська літературна мова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія [Електронний ресурс] / Степан Пилипович Бевзенко // Головне видавництво видавничого об'єднання «Вища школа». 1980. Режим доступу до ресурсу: <https://archive.org/details/bevzenko1>.

2. Стадницька Н.В. Діалектна стилізація у мові сучасної української прози (на матеріалі творів О.Кузів) [Електронний ресурс] / Наталія Василівна Стадницька // Львівський національний університет імені Івана Франка. 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/Stadnytska-FLO-21m-mahisterska-robota.pdf>

3. Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами [Електронний ресурс] // Академія наук Української РСР, Ордена Трудового червоного прапора інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. 1977. Режим доступу до ресурсу: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/lib/Ukr.%20lit.%20mova%20v%20yiyi%20vzayemodiyi%20z%20ter.%20dialektamy%20\(1977\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/lib/Ukr.%20lit.%20mova%20v%20yiyi%20vzayemodiyi%20z%20ter.%20dialektamy%20(1977).pdf).

*Наконечний Даниїл,
Національний авіаційний
університет,
м. Київ*

ПИТАННЯ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

Останнім часом в українській мові можна помітити засилля іншомовних запозичень. Це ж, своєю чергою, відбивається на наших ЗМІ, які можуть свідомо чи несвідомо поширювати чуже слово серед своєї аудиторії. Перед тим як перейти до висвітлення цієї теми іншими дослідниками варто спочатку стисло пояснити сутність іншомовного запозичення. Для цього ми пропонуємо своє визначення: іншомовне запозичення – це слово або вираз, що внаслідок взаємодії мов, або впливу однієї мови на іншу, набуває поширення у носіїв певної мови, часто входячи в її мовну систему.

Отож, опираючись на працю Стишова О.А., ми можемо зрозуміти, що активним запозиченням, на початку XXI століття в українській мові сприяли різні чинники, зокрема екстралінгвального характеру [5]. Серед екстралінгвальних чинників ми можемо відзначити посилення і зростання міжнародних зв'язків завдяки розквіту інформаційної доби та Європейський вибір України, після якого необхідність у взаємодії із навколишнім світом зросла, а особливо після початку російсько-української війни в 2014 році. Зв'язок із міжнародними партнерами в різних галузях, як от спорт, політика, наука, мистецтво, кухня, освіта, воєнна сфера, туризм, економіка та багато інших сфер, є однією із тих причин іншомовних запозичень в мові медіа, які мають взаємодіяти із кожною важливою та цікавою темою для суспільства. Автор стверджує, що демократизація України, поліпшення якості освіти, знання двох або більше іноземних мов, вподобання молодого покоління, що

надає перевагу новим формам висловів, посилення діяльності іноземних підприємств на території України, реклама, яка часто може використовувати нові слова та активність міграції спричиняють подібний вплив культур одна на одну.

Проте для того, аби іншомовне слово стало частиною мови запозичувачів увійшовши у їхній вжиток, воно часто має пристосовуватися до їхніх граматичних та орфографічних правил, тим самим видозмінившись та ставши зручнішим для використання [5].

Як зазначає Жарко С. Ю., десятиліттями характерною і виразною ознакою для української мови стала її неологізація, що була спричинена стрімкою появою нових іншомовних слів та створених на українському підґрунті новотворів [1]. Як відомо, поява іншомовних слів у вжитку наших медіа є причиною відсутності їх відповідників в українській мові. Одним із найпоширеніших методів пристосування іншомовних лексем до української мови, є спосіб префіксації та суфіксації. У випадку з префіксацією неологізмів такий спосіб за кількістю поступається суфіксації, утворюючи похідні від певних слів прикметники. Спосіб суфіксації є значно ширшим та утворює іменникові назви, що можуть бути пов'язаними з професією, освітою, посадою та загалом характером діяльності.

Також авторка не забуває згадати про композити, а точніше про поєднання двох слів, що взаємодоповнюють одне одного утворюючи певний зміст. Часто такі новоутворені слова через свою новизну є винятково авторськими і не є загальновідомими та узгодженими. Тому їхня подальша доля, за словами дослідниці, безпосередньо залежить від того, як їх сприйме спільнота [1].

Варто зазначити, що одним із позитивних явищ в медіа є повернення у вжиток застарілих, маловідомих літературних слів, які з часом набувають ширшого вжитку. Отож, з цієї роботи можна зрозуміти, що іншомовні запозичення часто дуже швидко зростаються з українськими словами, або ж набувають їхніх рис, що призводить до ширшого використання їх у медіа.

Яким же чином треба протистояти засиллю чужого слова та чи варто це робити? Відповідь на подібні запитання є ствердною, адже питання іншомовних запозичень не є чимось новим у світовій історії. Як зазначає Мойсюк В.А. проблема запозичень у французькій мові постала в XVI столітті [2]. Вже тоді мовознавців турбувало питання доцільності італіанізмів у мовній системі, а протягом наступних століть суперечливі думки почали точитись над англіцизмами. Зараз, за словами авторки, можна помітити агресивне ставлення французьких мовознавців до запозичень з англійської мови у французьку, а особливо з американського варіанту англійської. Це зумовлено тим, що англійська через свою монополію та вплив на різні важливі галузі сучасного суспільства від сильних на міжнародній арені англословних країн, витісняє ті чи інші мови, інколи виносячи їх на другий план. Часто запозичення приходять до народу разом із модою на спосіб життя громадян тієї країни, з мови якої народ запозичує, що своєю чергою може призводити до втрати зв'язку із народною спадщиною та предками запозичувачів [2].

Як приклад боротьби з англізмами погляньмо на дії уряду Франції з 1970-х років. Для більш чіткого розуміння наведемо таку цитату Мойсюк В.А.: «Починаючи з 70-х рр., уряд Франції веде інтенсивну боротьбу за чистоту рідної мови: постійно відбувається фіксація регламентованим порядком офіційної термінології після консультацій з міністерськими комісіями з термінології. Так, слово *logiciel*, запропоноване в комісії з інформатики Філіпом Ренуаром у 1970 р., замінило англійський термін *software*, а слово *baladeur*, запропоноване у 1983 р. Комітетом з аудіо-відео і реклами, замінило *walkman*» [2, с. 403].

Така практика може бути цікавою для нашого досвіду і тут нашу увагу привертає той факт, що дієвості нововведень сприяли закони, що зобов'язували вживати ті чи ті слова в громадських закладах, в державних установах а також у випадках передбаченими самим же законом. Наступний і не менш цікавий факт, що часом попри збільшення англізмів у вжитку, можна також помітити їх

несприйняття або ж навіть і поступове зникнення. Це може бути пов'язаним з різними чинниками, як от їх незручність або ж неактуальність [2].

У своєму дослідженні Пилип О.С. Стверджує, що однією з причин іншомовних запозичень є страх викликати зайве ототожнення, яке може відволікти читача. Як стверджує автор, такі причини є безпідставними, бо навіть ті ж англійськомовні науковці надають перевагу перекладу термінології на свою мову. Також однією із ще незгаданих причин застосування іншомовних запозичень є відсутність або ж брак національної самобутності [4].

Автором порушене і питання пуризму, як прагнення до чистоти мови. Ознайомлюючись із цим ми можемо зрозуміти, що ця ідея виникає тоді, коли відчутна певна слабкість, або ж вразливість однієї мови перед іншою, яка поступово може нав'язувати свої слова, форми тощо. Часто пуризм набуває поширення у постколоніальних країнах і навпаки є ледве помітним у самодостатніх державах. Автор наголошує на необхідності помірною пуризму, бо інакше мові загрожує вимирання, а за ним і асиміляція народу [4].

Щодо методів боротьби з іншомовними запозиченнями автор висловлює таку думку: «Ось чому вже давно назріла потреба взяти приклад із європейських країн і створити в Україні Державну мовну інспекцію, яка б підтримувала мовний порядок, відстежувала дотримання літературних норм у публічному використанні мови (зокрема й щодо небажаних запозичень), а в разі потреби — вдавалася б до різних санкцій (адміністративних попереджень, фінансових стягнень, позбавлень ліцензій тощо)» [4, с. 25].

Також більш дієвим методом за заборони чи обмеження є пропозиція. Тобто на заміну іншомовній лексемі варто просувати питому або новостворену способом словотворення чи калькування на український лад [4].

Отже, ми можемо зробити висновки, що через глобалізацію та невпинний розвиток того, що існує з появою нового, іншомовних запозичень у випадку зі ЗМІ неможливо уникнути, але боротьба з ними є важливою, оскільки від цього залежить самобутність українців як нації, що здатна мислити і висловлюватись,

опираючись на власний культурний досвід. В інакшому випадку Україні світить асиміляція, наслідки якої можуть стати непоборними і катастрофічними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жарко С.Ю. Тенденції сучасної української літературної мови та їх відображення в мові ЗМІ / С.Ю. Жарко ; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпро , 2016. – 64 с.
2. Мойсюк В.А. Іншомовні запозичення: потрібне чи зайве в мові? (на матеріалі англо-американських запозичень французької мови) / В.А. Мойсюк ; International Science Group. – Бордо, 2020. – 402 с.
4. П.О. Селігей. Що нам робити із запозиченнями? // Журнал «Українська мова». – 2007. – № 3. – С. 3-16 ; № 4. – С. 16-32.
5. Стишов О.А., Нові іншомовні слова в українськомовних змі початку ххі ст. Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.

Смірнов Микола,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

ОСНОВНІ ЕТАПИ УКЛАДАННЯ, РЕДАГУВАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ПОПУЛЯРНОГО ВИДАННЯ

Згідно з державним стандартом ДСТУ 3017-2015 «Інформація та документація видання. Основні види», популярне видання – це видання, що містить відомості просвітницького значення з однієї чи кількох галузей знань, нескладні за змістом та викладені в легкій, доступній для розуміння формі для задоволення непрофесійних інтересів читачів [2].

Основними етапами створення такого видання можна вважати:

1) **підготовчий етап**, або, як його можна ще назвати, **етап пошуку натхнення**. Задум, що виникає, розвивається та формується у автора, відтворюється на макеті – модель оформлення проєкту. Також до цього етапу можна віднести пошук видавництвом відповідного автора або його самостійна поява з текстом, який він хоче перетворити на книгу. Саме тут утверджуються юридичні основи співпраці обох сторін. Це первинний етап для створення продукту – популярного видання;

2) **редагування** як технічних, так і художніх компонентів. Низка редакторів ознайомлюються, вичитують, перевіряють та виправляють авторський макет, що є сукупністю тексту та ілюстрацій. Головне завдання редактора на цьому етапі – це структурувати макет та відобразити авторський задум у готовому продукті.

Текст проходить тривалий шлях через ієрархію редакторів у видавництві. Спочатку з текстом ознайомлюється літературний редактор, який робить перше читання з редагуванням. За необхідності до процесу може бути залучений науковий редактор, який є спеціалістом з обраної тематики популярного видання. Наступними з текстом працюють технічний та художній редактори, що обирають гарнітуру і шрифт, а також вказують на місця для ілюстрацій, колонтитулів чи колонцифр.

Після цього відбувається перше верстання продукту та його читання з подальшою передачею коректорів, який здійснить зчитування і вичитування.

Головними етапами редагування варто вважати:

- наскрізне читання;
- доведення оригіналу разом з автором до комплектності;
- робота з структурою тексту та його стилем;
- робота з допоміжною і службовою частинами видання, заголовками та ілюстраціями;
- редакційне виправлення.

3) **композиційно-технічний етап**, який можна вважати підпунктом попереднього етапу. Відбувається складання, верстка та комплектація вже

готового і перевіреного матеріалу згідно із поліграфічними нормами та стандартами. Саме на цьому етапі робітники видавництва формують оригінал-макет, який буде використано для подальшого виготовлення продукції;

4) **виробничий етап.** Вибір поліграфічного підприємства, яке буде відповідальним за друк видання та перетворить оригінал-макет на книгу. Важливою буде присутність редактора на цьому етапі під час першого друку відбитків художнього оформлення, чистих аркушів видання перед формуванням блока, сигнальних примірників та кінцевого продукту, що буде готовим до виготовлення на постійній основі для наповнення ним полиць книгарень та магазинів, що будуть розповсюджувати товар;

5) **етап маркетингу** ототожнює книгу з товаром, який потрібно розрекламувати задля просування на ринку. Розробка цієї кампанії є важливою як і редагування тексту, адже завдяки їй залежить успіх реалізації книги серед аудиторії. Сучасні видавництва розпочинають опрацювання цього етапу з потраплянням авторського оригіналу до видавництва, адже що раніше буде сформовано маркетингові заходи продукту, то краще для його продажів.

Роль редактора під час цього етапу також є важливою. Він може створити рекламний текст, який окреслить відповідний імідж видання та допоможе у реалізації книги. Інколи, гарна реклама може продати поганий продукт, тому не потрібно зневажати маркетинговим етапом.

Висновок. Загалом, ці етапи укладання, редагування та оформлення є основними. Вони символізують собою гармонійну, кропітку і постійну співпрацю автора, видавництва, низки редакторів, коректорів, верстальників та інших робітників, що вкладають певну частку свого часу і професіоналізму для створення готового продукту – книги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузенко С.В. Теорія і практика редагування: навч. посіб. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019. 220 с.
2. ДСТУ 3017-2015. Інформація та документація видання. Основні види. На заміну ДСТУ 3017-95; чинний від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ: УкрНДНЦ, 2016. 20 с.

3. Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи: навчальний посібник. Львів: Афіша, 2006. 416 с.

Шевченко Дарія,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова,

м. Київ

ЗАБОРОНИ ТА УТИСКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Від зародження до сьогодення українська мова пройшла декілька етапів:

- Загальнослов'янська доба (600–988 рр.).
- Давньоукраїнська доба, (988–1349 рр.).
- Середньоукраїнська доба (1349–1798 рр.).
- Новоукраїнська доба (від 1798 року).

Упродовж 16 ст. українські землі потрапили під вплив Реформації, яка дала величезний поштовх розвитку української культури загалом та української мови зокрема. Проте в цей період мова зазнає певних утисків:

1569 – Після Люблінської унії (угоди про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського) – гоніння на українські книги, надруковані на території, підвладній польському королівству;

1672 – Указ про заборону в усіх містах тримати вдома та на території Польщі відкрито чи таємно книги українського друку. Тим, хто має такі книги, наказано їх приносити і здавати воєводі, місцевому правителю.

Царська влада видала такі документи проти української мови:

1626 – наказ Синоду Московської церкви Київському митрополитові позбирати з усіх церков книги старого українського друку, а замість них завезти московські видання;

1627 – указом царя Михаїла Федоровича та його батька Патріарха Філарета-Федора (який був його співправителем) звелено спалити на пожежах в Московському царстві всі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» К. Ставровецького;

1689 – Київській лаврі було заборонено друкувати книги без дозволу московського патріарха;

1690 – засудження й анафема Московського Собору на книжки тогочасних київських учених та церковних діячів – П. Могили, К. Ставровецького, С. Полоцького, Л. Барановича, А. Радивиловського, Є. Славинецького, І. Галятовського;

1693 – лист Московського Патріарха Андріана до Києво-Печерської лаври про заборону друку будь-яких книг українською мовою;

Золотий період руської (української) мови ранньомодерної доби закінчується у часи Руїни після козацького повстання на чолі з Б. Хмельницьким. У Гетьманщині (Українській козацькій державі) руська мова надалі функціонувала як мова адміністрації, аж поки російська канцелярська мова не стала її замінити з 1720-х років.

1720 – Указ Петра I про заборону книгодрукування українською мовою і вилучення українських текстів з церковних книг;

1721 – введення в Україні цензури книжок «виправлення заради згоди з великоросійськими»;

1759 – Синод Російської Церкви видав розпорядження вилучити зі шкіл українські букварі;

1775 – зруйнування Запорізької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях;

1817 – закриття Києво-Могилянської академії. Натомість у 1819 року в приміщеннях Києво-Могилянської академії була створена Київська духовна академія;

1862 – закриття безкоштовних недільних українських шкіл для дорослих у підросійській Україні.

Упродовж 18 ст. еліти (шляхта, мешканці міст) в Польському королівстві далі полонізувалися (цей процес став помітним вже з 2-ї половини 16 ст.), а еліти в Російській імперії почали русифікуватися. У тих регіонах, що не опинилися в складі Росії, далі вживалися «руська мова» та українська редакція церковнослов'янської мови. У Росії українська мова у вигляді, близькому до народної мови, вживалася лише в рукописних творах низького стилю; «руська мова» та українська редакція церковнослов'янської мови.

1863 – Валуєвський циркуляр: таємна заборона міністра внутрішніх справ Росії П. Валуєва видавати українською мовою підручники, видавати літературу для народного читання, видавати книжки релігійного змісту, ввозити і розповсюджувати львівську україномовну газету «Мета».

Основна теза циркуляру: «ніякої малоросійської мови не було, немає і не може бути» і «наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши».

1876 – Таємний Емський указ Олександра II. Окрім повторення заборон Валуєвського циркуляра 1863 року, Емський указ забороняв:

- ввозити на територію Російської імперії з-за кордону книги, видані українською мовою;
- видавати українською оригінальні твори та робити переклади з іноземних мов; друкувати будь-які книги українською мовою.

1892 – заборона перекладати книжки з російської мови на українську;

1895 – заборона видавати українською мовою книжки для дітей, «хоча б по суті змісту вони й уявлялися благонамірними»;

1914 – заборона в Галичині друкувати книжки, газети й журнали українською мовою, знищення матеріалів товариства «Просвіта».

Більшовики продовжили нищення української мови:

1920-ті – масове вилучення та знищення (перероблення на папір) «шкідливої» літератури з усіх українських бібліотек, книгарень, книжкових складів, навчальних закладів;

1922 – заборона розповсюджувати в УСРР і конфіскація близько тисячі пудів книжок М. Грушевського «Ілюстрована історія України» та «Історія України, прикладена до програм вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх». Також усі інші праці Грушевського конфісковано й перероблено на папір.

Оскільки українська мова ще не була стандартизованою мовою, а більшовики пропагували радянську Україну як «новий П'ємонт», У 1927 році більшовицька влада під керівництвом народного комісара освіти Миколи Скрипника «влаштувала» Харківську правописну конференцію, метою якої було створення загальноприйнятних правописних (і не тільки) норм. 1928 року М. Скрипник ухвалив результати конференції (наприклад, написання «матеріяли», «етер», «плян»), проте вже 1933 року більшовицька влада скасувала не лише харківський правопис (запровадила, натомість, написання «матеріали», «ефір», «план»).

1930–1937 – у РСФРР на заселених українцями землях ліквідовано українські школи, середні спеціальні та вищі навчальні заклади і факультети, закрито газети та видавництва (на Кубані, у Сибіру, на Далекому Сході та інших землях, заселених переважно українцями);

Українська мова була значно уподібнена до російської (чимало суто українських форм визнали виявом «буржуазного націоналізму»), її функціональність значно обмежена на користь російської. «Харківські норми» залишилися в силі лише в колах західноєвропейської та американської діаспор.

У Радянській Україні в 1960-х роках літературний рух шістдесятників, що боролися за права української мови, зазнавав переслідування; у творі «Інтернаціоналізм чи русифікація» Іван Дзюба влучно (хоч і ще на засадах ленінізму) вказав на утиски української мови в Радянському Союзі. Хвиля русифікації ще посилилася, коли у 1972 році першим секретарем ЦК КПУ став Володимир Щербицький, який суттєво сприяв русифікації під кремлівським гаслом «злиття націй» (і гаданого постановня «радянського народу»). Загалом за радянських часів українська мова була далека від позицій інших стандартних

мов, при цьому таких, що мали значно меншу кількість мовців (наприклад, грузинської, литовської), її не вживали в багатьох сферах комунікації (надзвичайно цікавим винятком була україномовна «Енциклопедія кібернетики» 1973 року).

У цей період заборон української мови не було, проте всі зусилля було спрямовано на популяризацію російської мови:

1970 – наказ про захист дисертацій тільки російською мовою;

1978 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках»;

1983 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи з поліпшення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік»;

1984 – початок в УРСР виплат підвищеної на 15% зарплати вчителям російської мови порівняно з вчителями мови української;

1989 – постанова ЦК КПРС «Про законодавче закріплення російської мови як загальнодержавної»;

1990 – прийняття Верховною Радою СРСР Закону про мови народів СРСР, де російській мові надавався статус офіційної.

Від 1996 року українська мова прийнята державною мовою в Україні. Сьогодні в незалежній Україні ми продовжуємо розвивати свою рідну українську мову, але не треба забувати про ті утиски, які пережила наша мова, щоб зберегти її та не дати її утиснути, бо якщо зникне мова, то зникне нація, а за нею – Україна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства: Історія вивчення української мови. К., 1991.
2. Куземська Г. Нездоланна Україна: Хроніка нищення української Церкви, мови, культури, народу. К.: Фенікс, 2014. 132 с.

3. Німчук В. Періодизація як напрям дослідження генези та історії української мови. «Мовознавство», 1997, № 6; 1998, № 1.
4. Німчук В. Проблеми українського правопису ХХ - початку ХХІ ст./ В. В. Німчук; НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2002. 112 с.
5. Сушко Р., Левицький М. Хроніка нищення української мови. К., 2013. 80 с.
6. Український палімпсест. Оксана Забужко в розмові з Ізою Хруслінською». К: КОМОРА, 2014. 408 с.
7. Шахматов О., Кримський А. Нариси з історії української мови та хрестоматія з письменської староукраїнщини XI–XVIII вв. К., 1922.
8. Як боролися з українською мовою. Хроніка заборон за 400 років (Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2012/07/3/89519/>)
9. Мозер М. Причинки до історії української мови. Вид. 3-тє. Вінниця, 2011.
10. Moser M. New Contributions to the History of the Ukrainian Language. Edmonton, Toronto, 2016.
11. Shevelov G.Y. A Historical Phonology of the Ukrainian Language. Heidelberg, 1979 (укр. переклад: Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків, 2003).
12. Shevelov G.Y. Standard Ukrainian. In: Encyclopedia of Ukraine. (This article originally appeared in the Encyclopedia of Ukraine, vol. 5 (1993).

Світлана Шевчук,

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ*

УКРАЇНІЗАЦІЯ ВІЙНОЮ: ОСВІТА ТА МОВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Українська освіта в умовах війни та відбудови вимагає докорінних змін. Воєнний стан у країні зумовив перегляд формату онлайн-освіти: діти-біженці мають можливість учитися не лише зі своїми вчителями, а також інших навчальних закладах України та за її межами. Ба більше, окремі онлайн школи

забезпечили усім охочим безкоштовне навчання на їхніх платформах і отримання документа про освіту державного зразка.

Війна Росії проти України змінила підходи до вивчення цілої низки предметів: зі шкільних програм вилучено твори російських Авторів, хоча деяких залишили – Михайла Булгакова «Собаче серце», твір Ільфа і Петрова «12 стільців». Члени експертної комісії з зарубіжної літератури наполягають на повному вилучення текстів російських авторів з навчальних програм. У відкритому листі вони заявили, що присутність у шкільній програмі російських літераторів «не лише перекреслює роботу та позицію робочої групи та експертної комісії, а й спаплюжує пам'ять тисяч загиблих українських патріотів та жертв російської агресії» [1].

Змін також зазнали програми з історії, географії, основ здоров'я, предмета «Захист України». У програмі «Основи здоров'я» додано відомості про ризик воєнного часу, сигнали оповіщення населення, дії під час повітряної тривоги, поводження з вибухонебезпечними і незнайомими предметами. У програмі з географії переглянуто обсяг навчального часу на вивчення країн з огляду на російську війну з Україною.

У вищих навчальних закладах міркують над тим, як підготувати висококваліфікованих фахівців, які будуть відновлювати країну після перемоги. Уже нині студенти вищих навчальних закладів активно допомагають українським військовим: фізики розробляють і збирають дрони, правники надають юридичні консультації переселенцям, психологи – посттравматичну допомогу, кухарі готують їжу прямисінько на фронт. Міністерство освіти і науки України переглядає та глибоко аналізує програм навчальних закладів на наявність проросійських наративів, які викликають серед українців обурення і злість.

Єднання українського суспільства на тлі війни різко вплинуло на ставлення до української мови: 83% громадян України виступають за те, щоби українська мова була єдиною державною мовою в Україні. Згідно з опитуванням, така думка є домінантною в усіх вікових та мовних групах, а

також в усіх регіонах. Російська агресія рекордно швидко дерусифікує українців. Російськомовні переходять на спілкування українською в побуті. У липні Інститут поведінкових досліджень при American University Kyiv [2] проаналізував поведінку людей в регіонах після вторгнення Росії в регіонах, які найбільше постраждали від рашистів та наразі перебувають на підконтрольній Україні території: це Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернігівська області та м. Київ. Після початку великої війни українською почали розмовляти більше мешканців кожного з регіонів, їх частка зросла з 20% до 42%, а в деяких (Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій) цей показник зріс удвічі.

Ще донедавна знайти спортивну секцію з українськомовним тренером було майже не реально. Нині батьки відмовляються від спортзалу, а тренери почали вивчати українську мову. Російська мова здебільшого стає мовою приватного спілкування, а з публічного поля, освіти, культури йде назавжди. Нині відбувається справжня широка дерусифікація чи, радше, десовєтизація України.

У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» заборонили спілкування російською мовою, тобто відбулося оновлення правил внутрішнього розпорядку в університеті. Ця заборона повністю синхронізується з вимогами ст. 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», де визначено, що мовою освітнього процесу є державна. Трудовий колектив університету та профспілка виступили проти спілкування російською мовою – мовою країни агресора – в позанавчальний час: на перервах, у спортивній залі, книгозбірні, тощо. Ця заборона не передбачає ніяких каральних санкцій. До речі, ректорат Харківського національного університету імені Василя Каразіна ухвалив рішення про введення посади мовного омбудсмена на громадських засадах. Це рішення захищає здобувачів освіти – отримати освітній процес державною мовою. За словами уповноваженого із захисту державної мови Тараса Кременя:

«В умовах повномасштабного вторгнення українська мова стала нашою лінією оборони, спротиву. Мовою наших майбутніх переможних досягнень» [3].

Та чи все так ідеально у закладах вищої освіти? На жаль, ні. І до сьогодні не відмінили наказу Міністерства освіти і науки України (міністром був Сергій Квіт) про обов'язковість вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» здобувачами вищої освіти, а нинішня ситуація спонукала б вивчати українську мову впродовж життя.

Коли писалася ця стаття, з'явилося повідомлення про революційну освітню реформу, яку ніби вже й обговорили з громадськістю. А враження складається таке, що її готували утаємничено, у бункері. «Складається враження, що владці просто вирішили побавитися в піар – ігри, експериментуючи над школярами і вчителями, студентами та викладачами» [4]. Певно, вирішили виконати настанову Віцепрем'єр-міністра України з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій Михайла Федорова, який свого часу сказав: «Наша задача, щоб освіта стала новою попкультурою, а освітяни були «рокзірками», про яких розказували б блогери».

Які ж ідеї задекларовано в цій освітній реформі:

- заборонити університетам мати у своїй структурі коледжі як відокремлені підрозділи. Це зумовить знищення центрів освіти (спочатку дозволяємо, потім забороняємо);

- надання змоги для здобувачів-контрактників навчатися від 3 до 8 років, тобто самостійно вибирати кредити ЄКТС. Важко уявити собі організацію навчального процесу, я вже не говорю про роботу викладачі за умови еної кількості програм;

- вступ на загальну галузь і вивчення загальних курсів упродовж 2-х років, а потім обрання спеціальностей;

- скасування заочної і вечірньої форми освіти як минулого рудименту, а також уведення обов'язкового відпрацювання для випускників закладів вищої освіти. Звичайно ж, заочна й вечірня форми навчання потребують суттєвого

удосконалення, але виникає питання, як організувати дистанційне навчання для осіб, які працюють або воюють;

- фінансування закладів вищої освіти відповідно до коштів, які прийдуть за здобувачами. Та на такі спеціальності, як фізика, астрономія уже нині не вступають, то вихід один – або їх взагалі закривати, або батькам доплачувати за навчання їхніх дітей на неprestижних спеціальностях.

Звичайно, така освітня реформа мала б спочатку обговорюватися з громадськістю, представниками різних галузей, щоби були певні напрацювання. Лише після цього апробувати через пілотні проєкти, а потім лише ухвалення законів і зреаляція. А так всі ці новації призведуть до знищення національної системи освіти. На моє переконання, не можна все і зразу реформувати: до прикладу, спочатку удоскональте вечірню форму навчання, а потім беріться за заочну.

Що в цій ситуації мають робити викладачі закладів вищої освіти? Активно долучатися до обговорення, не мовчати, бо реформи роблять ті, хто не працював жодного дня у навчальному закладі.

Не втрачаймо оптимізму, працюймо наполегливо, послідовно, підтримуймо воїнів ЗСУ. Бо боронити свою країну від агресора можна не лише зброєю, а й словом. Те, що російські військові чи диверсанти не знають української, – дозволило їх ідентифікувати серед своїх. Пильнуймо та дбаймо про нашу мову та писемність, бо вони об'єднують нас в одну нездоланну спільноту.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://www.dw.com/uk/skola-bez-vsogo-rosijskogo-ak-vijna-vplinula-na-skilni-programi/a-62982282>
2. <https://forbes.ua/lifestyle/viy-na-i-mova-rosiyska-agresiya-rekordno-shvidko-derusifikue-ukraintsiv-tse-khorosha-mozhlivist-dlya-biznesu-24092022-8567>
3. <https://www.radiosvoboda.org/a/kremin-pro-povnu-zaboronu-rosiyskoyi-v-mohylyantsi/32247277.html>

4. https://nubip.edu.ua/node/136415?fbclid=IwAR3r2VTP_YTWdZm1d4Gm48eMp2v81Vj3IGXau5W6EhMmRqtHtwj70ZjL4DA

Світлана Юлдашева,

Єлизавета Тиць

*Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ*

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Робота кожного працівника поліції нерозривно пов'язана з успішним використанням умінь та навичок у встановленні контакту з представниками різних верств населення. Одним із основних показників рівня професіоналізму поліцейського є вміння ефективно та грамотно спілкуватися із громадянами, колегами, представниками засобів масової інформації тощо.

Спілкування – процес обміну інформацією, думками, почуттями та ідеями між людьми, що може виражатися через мову, жести, міміку, письмово або за допомогою комунікаційних технологій. Для поліцейських спілкування є інструментом виконання функціональних обов'язків та виступає основним засобом реалізації всіх сторін правоохоронної діяльності. Саме тому працівникам поліції необхідно знати як загальні закономірності спілкування, так і особливості їх проявів у конкретних умовах службової діяльності, володіти технологіями та психотехніками спілкування, тобто бути здатними ефективно взаємодіяти з оточуючими в системі міжособистісних стосунків [1, с. 4].

Професійному спілкуванню поліцейського притаманний особливий ряд ознак: процес спілкування реалізується в режимі права та правовідносин; наявність ситуативної конфліктності, напруженості та протиборства;

результативність процесуальної діяльності, що виражається у встановленні істини, отримання показів, специфічна зміна поведінки громадянина під час бесіди, допиту тощо; контакт із представниками криміногенного середовища.

Вдалих зв'язок громадськості з представником поліції – гарантія виконання завдань, поставлених перед Національною поліцією України, із запобігання та протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, підтримання публічної безпеки та порядку. Культура спілкування у службовій діяльності поліцейського є надзвичайно важливою, оскільки вони взаємодіють із громадянами щоденно. Серед основних принципів можна виокремити такі:

1. *Етичний принцип* – полягає у дотриманні високих стандартів етики, конфіденційності та справедливості;

2. *Принцип професіоналізму* полягає в тому, що поліцейські виконують свої обов'язки на професійній основі, дотримуються законності та поважають права та свободи громадян;

3. *Принцип ввічливості* полягає у ввічливому та поважному ставленні до всіх громадян, незалежно від їхньої раси, статі, віку, віросповідання та соціального статусу.

4. *Принцип невідкладності* це швидке та ефективне реагування на надзвичайні та неочікувані ситуації;

5. *Вміння слухати*: цей принцип полягає у здатності уважно вислуховувати питання та скарги громадян, розуміти їх потреби та надавати належну допомогу;

6. *Розвиток та тренування*: поліцейські повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію та навички спілкування.

7. *Принцип емпатія*: спілкування з громадянами вимагає спроможності співчувати іншим, розуміти потреби та становище людей.

Існують певні перешкоди для вияву психологічної культури на рівні емпатії. Спеціальна література фіксує різні джерела таких перешкод. До них можна віднести стандартні образи (стереотипи), враження (думки) інших осіб, психічний стан поліцейського, тверда націленість поліцейського на одну із

кількох позицій, неадекватне розуміння реальності, спрощене бачення ситуації. Високий рівень психологічної культури допоможе подолати ці психологічні бар'єри. Для цього потрібно пам'ятати про їх існування і відповідно реагувати [2].

Дотримання цих принципів сприяють покращенню відносин між поліцією та громадськістю, підтримуючи безпеку та спокій у суспільстві.

Важливим компонентом професійної майстерності працівників органів внутрішніх справ, є вміння встановлювати психологічний контакт із громадянами під час вирішення оперативно-службових завдань. Встановлення психологічного контакту є цілеспрямована, планована діяльність щодо створення умов, які забезпечують розвиток спілкування в потрібному напрямі і досягнення його цілей. Психологічний контакт, установлений із громадянами у процесі вирішення оперативно-службових завдань, виступає важливим параметром оперативно-службової діяльності й істотно відрізняється від психологічних контактів, що існують між людьми у буденному житті. Головна ж його відмінність полягає в тому, що успішне досягнення психологічного контакту працівниками правоохоронних органів забезпечує отримання значущої інформації і зміну поведінки громадян у діапазоні від протидії – до сприяння і співпраці. Встановлення психологічного контакту суттєво полегшує процес подальшого спілкування. Поняття контакту визначається наявністю бажання суб'єкта вступити у процес спілкування, його готовністю, здатністю сприймати, переробляти інформацію, що надходить, надавати інформацію, що базується на довірі [3].

Поліцейські встановлюють контакт із громадянами за допомогою різних способів та методів, які включають в себе: 1) підхід до громадян: поліцейські можуть підходити до громадян в різних ситуаціях, наприклад, патрулюючи вулиці або на дорожньому блокпосту. 2) Питання і відповіді: поліцейські можуть ставити питання, щоб дізнатися більше про ситуацію, способи, методи вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, кримінальних проступків. Громадяни також можуть ставити питання поліцейським. 3)

Сприяння та підтримка: у деяких ситуаціях поліцейські надають допомогу та підтримку громадянам, особливо у кризових ситуаціях. 4) Вирішення конфліктів: втручатися в конфліктні ситуації та намагатися досягти їх мирного врегулювання. 5) Публічні заходи та профілактика: поліцейські також можуть взаємодіяти із громадянами через публічні заходи, семінари, профілактичні бесіди, щоб зблизити поліцію і громаду, підвищити рівень довіри населення до поліції.

Сучасний правоохоронець повинен володіти сукупністю комунікативних знань та навичок, адже мова відображає загальний рівень культури спеціаліста будь-якого фаху, стає її своєрідним показником. Опанування принципами й засадами ділової комунікації є свідченням професійної зрілості фахівця, а це неабияк важливо задля зміцнення авторитету Національної поліції України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пам'ятка працівника Національної поліції України : Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / [уклад.: Клименко І. В., Швець Д. В., Євдокімова О. О., Посохова Я. С.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – 52 с.
2. Електронне джерело : https://arm.naiu.kiev.ua/books/police_deontology/info/lec4.html
3. Електронне джерело : https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek-1-2017-prof_spilk.pdf

Світлана Юлдашева,
Світлана Шутенко,
Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМИ «ДОКУМЕНТ» У ЗАКОНОДАВЧИХ АКТАХ

У юриспруденції слово *документ* є однозначним і семантизується як “передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно, відео, фотоплівці або на іншому носіїві” [22]. Не будемо заглиблюватися у складне питання про те, чи будь-яка інформація, “шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно, відео, фотоплівці або на іншому носіїві”, що є матеріальною формою, стає документом у юридичному значенні цього слова. Звернемо увагу на те, що в лінгвістичному тлумаченні *документ* — це або “діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь”, або “письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу” [15, с. 236], ще два значення фіксує ВТСУМ.

У ряді слів та словосполучень юристи визначають значення “документ”, що формує їх єдине значення: *довіреність* — “письмовий документ, виданий довірителем іншій особі...”, *акт нормативний* — “офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом, встановлює, змінює або скасовує норми права”, *акт підзаконний* — “офіційний документ, прийнятий компетентним органом державної влади чи уповноваженим державою іншим суб’єктом на підставі закону...”, *акт юридичний* — “офіційний письмовий документ, що породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан і спрямований на регулювання суспільних відносин”, *акт проголошення незалежності України* — “політико-правовий документ, яким офіційно проголошено державну незалежність України”, отже, можемо стверджувати, що

ці термінологічні словосполучення тлумачаться у праві перш за все як “документ”. Відзначимо, що слово **акт** у побутовому розумінні співвідноситься з багатьма ситуаціями: акт перевірки, підписати акт про передачу справ тощо. ВТСУМ, визначає у слові **акт** кілька значень: 1) “окремий прояв якої-небудь діяльності”; 2) “закінчена частина театральної вистави, драматичного твору”; 3) “писаний указ, грамота, постанова державного, суспільного значення. // Офіційний документ, протокол, запис про який-небудь факт”; 4) “урочисті збори в шкільних закладах...” [15, с. 11].

Також можна навести такі слова та словосполучення, у яких значення “документ” виступає поряд з іншими. Це слово *договір*, а також словосполучення **дипломатичний акт** “заява або дія органів зовнішніх зносин держави, що породжує політичні або міжнародно-правові наслідки” [162, с. 183].

У той же час у таких словах як **кодекс**, **конституція** ні юридичні, ні тлумачні словники не виділяють значення “документ”. Термін **конституція** у ЮЕ тлумачиться як 1) “нормативно виражений порядок організації і здійснення державного владарювання”; 2) “сукупність писаних актів (законів і судових прецедентів) та джерел звичаєвого характеру (конст. звичаїв і конст. угод), які регулюють сферу державно-політичних відносин владарювання”; 3) “основний закон, єдиний нормативний акт найвищої сили чи кілька таких актів, які регламентують засади функціонування політичної системи суспільства, встановлюють засади державного ладу...” [162, с. 289]. Причому, в юридичному тлумаченні слова **конституція** є вказівка не тільки на верховенство представлених у ній положень, але йдеться і про те, що у матеріальному розумінні конституція являє собою писаний акт, сукупність актів або конституційних звичаїв...”, це значення виділяється як самостійне. У загальноживаній мові значення “написаний документ, текст”, представлене у таких висловах як *давати клятву, поклавши руку на Конституцію* (на матеріальний об’єкт, що являє собою текст Конституції). Порівняємо з подібним вживання слова Євангелія, Біблія або словосполучення *священне писання*.

Таким же чином не відтворюється ні тлумачними словниками, ні юридичними джерелами аналогічна двозначність слова *кодекс*, що тлумачиться у праві однозначно як “систематизований законодавчий акт, у якому містяться норми певної галузі права”. У СУМ *кодекс* — це 1. “сукупність законів у якій-небудь галузі права”; 2. “сукупність правил поведінки, звичок, переконань” [122, с. 207]; ВТСУМ визначає ще одне значення цього слова, це “старовинний рукопис в оправі” [15, с. 438]. Отже, виявляється не відміченим те значення слова, яке виступає у таких, наприклад, випадках, як *придбати кримінальний кодекс, переглянути цивільний кодекс*, де йдеться про матеріальний об’єкт (книги, брошури), що містять відповідний текст.

Варто відзначити, що виникає деяка непослідовність у розмежуванні двох різних аспектів на тлі законодавчо оформленої вимоги, згідно з якою закон набуває чинності лише після опублікування тексту закону в офіційних виданнях.

У загальноживаному розумінні отримання різних рівнів освіти, ступенів та звань, наприклад, пов’язується не стільки зі складанням іспитів, захистом дипломних робіт і дисертацій, скільки із отриманням відповідних документів.

Отже, існуюча правнича термінологія не має чіткої опори на лінгвістичну традицію, хоча сам характер правничих понять, як здається, повинен стимулювати точну семантизацію термінологічних словосполучень.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Про інформацію» Закон України від 02 жовтня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. ст. 650.
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. 1440 с.
3. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / За ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998–2001. Т.1–3.
4. *Словник української мови*: В 11 т. К.: Наукова думка, 1970–1980.

ЗМІСТ

<i>Бартош Ірина</i> НОВІТНІ СЛЕНГІЗМИ-НЕОЛОГІЗМИ – МОВНЕ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ВІЙНИ	3
<i>Богашко Ірина</i> АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	6
<i>Болбут Діана</i> ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ	10
<i>Ващенко Дмитро</i> ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ	14
<i>Виноградова Юлія</i> УКРАЇНСЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ	19
<i>Гаврилюк Оксана, Кошелева Олександра</i> КОМУНІКАТИВНІ ДЕВІАЦІЇ В МОВЛЕННІ УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ «ЄДИНІ»	22
<i>Глущик Сергій</i> ІМЕНУВАННЯ ОСІБ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ	28
<i>Двірна Катерина</i> НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНІ МОТИВИ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО	34
<i>Дияк Олена</i> ДО ПИТАННЯ ОНОВЛЕННЯ ДСТУ ТА МІСЦЯ ЇХ У КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»	47
<i>Діденко Вероніка</i> СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В «КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА»	52

Колодій Марта

ВІДОМІ ПЕРЕКЛАДАЧІ УКРАЇНИ: ТВОРЧИЙ
ДОРОБОК МИКОЛИ ЛУКАША 56

Левченко Юрій

ІМПЕРСЬКІ, РАДЯНСЬКІ ТА РОСІЙСЬКІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ
НАРАТИВИ ПРО РОСІЙСЬКУ МОВУ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР 59

Левченко Юрій

ПРОЄКТ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ ТА НАУКОВЦІВ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА: НА ПРИКЛАДІ СТАТТІ
«ОРЛИК ПЕТРО ІВАНОВИЧ» 67

Лобода Тетяна

ЗНАЧЕННЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ
О.СИНЯВСЬКОГО ДЛЯ РОЗБУДОВИ
ПРАВОПИСНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 73

Маркєєва Віолетта

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА У СУЧАСНОМУ
МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ 79

Миколенко Анна

ДІАЛЕКТИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ 82

Наконечний Даниїл

ПИТАННЯ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ 86

Смірнов Микола

ОСНОВНІ ЕТАПИ УКЛАДАННЯ, РЕДАГУВАННЯ ТА
ОФОРМЛЕННЯ ПОПУЛЯРНОГО ВИДАННЯ 90

Шевченко Дарія

ЗАБОРОНИ ТА УТИСКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 93

Шевчук Світлана

УКРАЇНІЗАЦІЯ ВІЙНОЮ: ОСВІТА ТА МОВА В УМОВАХ
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 98

Юлдашева Світлана,

Тиць Єлизавета

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 103

Юлдашева Світлана,

Шутенко Світлана

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМИ «ДОКУМЕНТ» У
ЗАКОНОДАВЧИХ АКТАХ..... 107

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

27 жовтня 2023 року

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. др. арк. Обл.-вид. арк.
Наклад прим. Зам. №
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002. (044) 239-75-87
Віддруковано в друкарні Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова (044) 239-30-26